

14. marta 19. Hrvatska
Juli - ka juna put +
Kavajut pu ...

LUBLJANSKI ZVON

T. Z.
XLIV. L
DECEMBER
1924.

Vsebina zvezka za mesec december:

1. Anton Novačan: Očetu	705
2. Fran Albrecht: Na zadnjem pragu	706
3. Dr. Vojeslav Molè: Vzhod in Zapad v zgodnji antiki. (Konec.)	707
4. Juš Kozak: Šentpeter. (Konec prvega dela.)	717
5. Karlo Kocjančič: Drobna pesem	728
6. Dr. Ivan Prijatelj: Vloga «omladine» v prvem obdobju «mladoslovenskega» pokreta. (Konec.)	729
7. Gustav Strniša: Na Savi	738
8. A. S. Puškin: Josip Vidmar: Mozart in Salieri	739
9. Fran Albrecht: Kje je?	745
10. Dr. A. Debeljak: Iz hispano-ameriške književnosti. (Konec.)	746
11. Vinko Košak: Da bi bil sam	759
12. Književna poročila	759
Fran Albrecht: Slovenska kritika. — Cvetko Golar: Fr. Maslja: Podlimbarskega zbranih spisov I. zvezek. — Pavel Karlin: Ivan Pregelj: Zgodbe zdravnika Muznika. — Mirko Pretnar: Sem Benelli: A. Gradnik: Okrutna šala. — Mirko Pretnar: Ivan Dernik: Pasijonke. — A. Š.: Anton Fogazzaro: Pastuškina: Svetnik. — Mirko Pretnar: Božidar Kovačević: Grč mladostva.	
13. Kronika	766
v. m.: Wladislaw Reymont. — Fran Albrecht: Drama. — Stopenjindvajsetletnica rojstva A. S. Puškina.	

„LJUBLJANSKI ZVON“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta

60 Din, za četrto leta 30 Din, za inozemstvo 140 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruge», z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLIV. letnik

1924

12. številka

Anton Novačan / Očetu

Kje si, moj stari volk?

Ali astralno telo svobodno v brezmejnem vsemirju,
blaženi del duha v skrivnosti veseljne luči,
vedno vseviden, vseveden, z vsem eden? —

Ali pri Jezusu in pri Mariji gori v nebesih,
kjer ti strežejo angeli in te Bog Oče pohvali
v družbi očakov včasi za modro besedo? —

Ali res le votla črepinja trohneča v materi zemlji,
s črnim križcem med prsti, svoje vere znamenjem,
prah iz prahu in bitje samo še v mojem spominu?

Kje si, moj stari volk?

Zimski večer je bil, jaz sem pridiral iz boja,
v sebi razjeden in truden, ah, tako truden brez nade.

Krotek pred tabo v mraku iskaje tvojo desnico:

«Kam se naj skrijem?» dejal sem. «Mene nikdo ne razume.

Če govorim resnico, me pitajo s slabim značajem,

če domišljijo, me gonijo vsega v oblake,

če se uprem krivici, mi vežejo roke z železom,

če jim pokažem zobe, beže navidez pred mano

in mi za hrbtom skrito kopljejo jamo!»

Vzdih in nasmeh sem slišal; odtegnil si roko,

glavo pcložil v dlani in rekel mlademu volku:

«Dokler še dvomiš o sebi, udaj se!»

Tvojim nasvetom poslušen vzel sem ovčjo obleko,
vsakemu se uklonil in videl božja čudesa:

Glupan se mi je rogal, kje da sem glavo izgubil,

slepec je vpil, da vidi, lè jaz da sem vdarjen s slepoto,

grbavec, da sem izplečen, on pa visok in raven,

gobavec, da sem okužen, on pa čistega zdravja.

Šlevi sem bil strahopetnik, plahim zajčkom spotika,

lopovu tat in sleparju ničvredna potuha.

Revščina si je ob mene otirala nogo,
pes bogatin je vnovčil moje ideje,
last moje srčne krvi nizko oskrunil cinik.
Prišel sem k tebi in tožil, a ti si mirno odvrnil:
«Volkov poznajo zob, nisi za ovco, pa kolji!»

Slekel sem ovco in planil v stajo zatohlo,
kjer prebivajo blaga in miroljubna teleta,
pitani voli in dobro očesane sivke:
«Volk sem, dajte, da živim med vami po volčje.
nisem vajen sena in privezan biti ne morem.»
Zložili skupaj so glave in bili prekrasna večina,
z rogom iz topega čela so me stisnili k zidu.
Vol jurist mi je sodil v imenu družabnega reda,
drugi, duhoven, mi za pokoro obetal nebesa,
da bi me križalo, vol demagog zahteval od ljudstva.
Klonil sem... In zdaj pohabljen ob tvoji gomili
grenko razumem, roditelj, tvoje poslednje besede:
«Greh je le to, kar si sam odpustiti ne moreš!»

Kje si, moj stari volk?

Z vrbe žalujke veter raznaša listje rumeno,
mračni november v mrtvaške strmi hrizanteme,
krči se nizko nebo v somorna cbzorja —
tajno življenja in smrti — kdo razodene?

Pesem je jasna. Beseda je jasna. A rima ni. In dikcija se mi zdi le prava.

Est: 25/12 924

Fran Albrecht / Na zadnjem pragu

Kdor ni nikoli smrti v lice gledal
z očmi spokornimi, kdor ni nikdar
reči poslednjih v svoji duši tehtal
ter zaihtel nad tem, da solnce sije,
da trava raste in da gozd šumi,
da svet je bel in da nebo je zlato,
da je on sam odsvit lepote večne
in da je človek z zadnjo bilko v rodu,
on, solnca sin in iz temè ustvarjen,
z lažjo ovenčan in z gorečo krono
resnice krcnan —: ta ne ve, da je.

Na zadnjem pragu so prižgane luči.

Beseda jasna in lepa. Metra pravilna. Janaj veš me pojete?

Dr. Vojeslav Molè

Vzhod in Zapad v zgodnji antiki

(Konec)

III.

Ali smemo v primeru s to orientavno umetnostjo vso ostalo umetnost antične dobe označiti kot povsem enotno «zapadno»? Že uvodoma smo ugotovili, da med Vzhodom in Zapadom ni mogoče začrtati stroge, edinoveljavne meje. Toda, kaj je z Evropo?

Kar se tiče Evrope v pravem pomenu besede, kaže razvoj njenih prazgodovinskih kultur celo vrsto svojevrstnih kulturnih začetkov, toda čimbolj se bližamo poznejšim dobam, moramo priti do zaključka, da se ti začetki povsod razvijajo iz enakih živlenskih okoliščin prvotnega človeka, da pa na evropskih tleh nikjer ne privajajo do samostojnih višjih kulturnih oblik. Kjer pa se — v mlajši kameniti dobi in v prvih dobah rabe kovin — vendarle povzpenjajo do znatnejše višine, se dajo povsod dokazati stiki s časovno veliko starejšimi in veliko razvitejšimi kulturami južnega Vzhoda. Le ena kultura tvori izjemo — tista, ki se je razvila vzhodno od Karpatov v porečju Dnjestra in Dnjepra in ki je segal njen vpliv tudi v Podonavje in globoko na jug balkanskega polotoka; zanjo je značilno sežiganje mrličev, barvasta keramika in barvasta terakotna plastika. Toda zgodovinska vloga te kulture še ni dovolj jasna, vsekakor pa je toliko gotovo, da ni izven vsake zveze z Jugom in Vzhodom, pri čemer ni izključeno, da so njene umetnostne oblike vplivale na svet Egejskega morja, ki zavzema v naših problemih čisto posebno mesto.

Že po svoji geografski legi to morje ne loči, ampak spaja, tvori naravno vez med Orientom in Evropo. Še jasneje se to kaže v ostankih raznih kulturnih središč na obrežjih in otokih Egejskega morja, ki so jih spravila na dan razkritja zadnjega polstoletja. V tako zvanem drugem trojanskem mestu (Troja II) so se ohranili izdelki, ki dokazujejo tesne zveze z vsem zapadnim maloazijskim obrežjem in bližnje stike z otokom Kiprom, drugi pa kažejo na stike s severom. V bistvu pa je vsa ta «trojanska» kultura različna od orientalne, je samonikla ter se samo poslužuje tudi orientalnih oblik, s katerimi bogati in množi svoje lastne. Še neprimerno važnejša za vso poznejšo zgodovino pa je kultura na egejskih otokih z glavnim središčem na Kreti, ki se razvije že

v tretjem tisočletju pr. Kr. in doseže v drugem tisočletju svoj vrhunec. Ni namen tega članka razpravljati o zgodovini kulture in umetnosti in zato se moremo dotakniti te egejske kulture samo s čisto določenega vidika. Če primerjamo njeno umetnost z umetnostjo starega Orienta, naletimo na marsikatero potezo, ki je vzhodnega izvora ali pa je morda obema skupna dediščina še starejše preteklosti, kakor naletimo n. pr. v obeh kulturah tudi na nekatere skupne verske predstave, zelo značilne zlasti v že omenjenem kultu boginje «Matere» ali «Zemlje». Toda vsa ta demonska bitja, vrezana v egejske game, — vsi prevzeti poedini dekoracijski motivi, — egiptovski izdelki, ki so prišli na dan sredi ostankov te kulture, — sledovi stikov s Kreto v slikarijah egiptovskih grobnic, — vse to vendarle izginja pred tem, kar je ta umetnost ustvarila popolnoma lastnega, povsem različnega od vsega onega, kar ji je mogel nuditi tedanji Orient. Seveda — kljub svojemu blesku in sijaju — je ta umetnost v bistvu še vedno «primitivna». Preveva jo brezmejna radost nad vsem, kar obdaja človeka: morje, pokrajina, cvetlice, predvsem pa žival, ki je prav tako prelestna, lepa in važna kakor človek sredi svojega napora, svečanosti in zabav. V tej umetnosti se pojavljajo šele začetki discipline gotovih načel in smeri, predvsem v pestri dekoraciji keramičnih posod in v arhitekturi. Če pa pomislimo na njen ogromni vpliv in da so se njene oblike razprostranile po vseh bližnjih morjih (še približno sredi prvega tisočletja pr. Kr. živi n. pr. njena ornamentika v Istri) in po kontinentu, dà, še več, dà je njen vpliv segal še celo nazaj v Orient, nam postane razumljiv zgodovinski pomen egejskega sveta za razvoj umetnosti na Zapadu in razumemo tudi sam pojem Zapada v antiki.

Ta Zapad ni geografski, ampak je historičen pojem. Zapad tekom antike — in deloma tudi še pozneje — šele nastaja. Njegovo izhodišče, od katerega se čedalje bolj širi in narašča, pa je svet Egejskega morja. V dotiku s tem južnim koščkom mejnega ozemlja med Evropo in Azijo se porajajo vsi začetki velike kulture in umetnosti, ki pomenjajo pozneje Evropo. Kultura in umetnostna tvornost vsakega med evropskimi narodi oživi in se povzpne do višjih oblik vselej šele takrat, kadar stopa ta narod v sfero tega južnega sveta, ki je hkratu prehod iz Orienta v Okcident. In če hočemo spoznati vlogo Orienta v oblikovanju antičnih zapadnih umetnostnih oblikovin, jih moramo razkrivati predvsem na tej točki njihovega prehajanja v Evropo.

Pot skozi egejski svet seveda ni edina, po kateri je prodiral Orient v zapadne in severne dežele. Iz Mezopotamije in Irana so

vodile poti na Kavkaz in v južno Rusijo. Feničane so njihove trgovske ceste dovajale naravnost daleč na sever, še bližji pa so jim bili zapadni bregovi Italije in obrežje iberskega polotoka. In gotovo ni nič zanimivejšega nego zasledovati izolirane ostanke teh direktnih zvez z Orientom ter jih skušati spraviti v celoto. Toda v primeru s poznejšim razvojem so te direktne zveze le neznatne in kmalu jih preraste in zavzame njihovo mesto zveza z egejskim ozemljem, ki je tedaj že grško.

Dandanes je še težko reči, koliko je že grškega-ahajskega v umetnosti mikenske kulture, ki se je v bistvu naslonila na kretsko. Vsekakor so v njej — v arhitekturi, v tektoniki vaz, v snovi stenskih slikarij — zastopani elementi, ki so kretskemu-južnemu pojmovanju tuji, pač pa se njihov razvoj nadaljuje deloma v poznejši grški umetnosti, deloma pa odgovarjajo njihove temeljne poteze že grškemu čuvstvovanju. Toda kakorkoli je že to bilo, ves ta svet se izpremeni in pogine v viharjih tako zvanega dorskega preseljevanja. In tekom dolgih stoletij tako zvanega grškega srednjega veka se začenja na razširjenem egejskem ozemlju, kateremu pripada zdaj tudi še celina in zahodno obrežje Male Azije, oblikovati nova — grška kultura in umetnost.

Prva manifestacija te grške umetnosti je v primeru z umetnostjo kretsko-mikenske dobe nepričakovano skromna in primitivna. V tako zvani geometriški dekoraciji keramičnih posod in razmeroma maloštevilnih dekorativnih drobnih kovinastih reliefih prvih stoletij, ki jih smemo imenovati čisto grške, ni nobenega sledu o nekdanjem kretskem in mikenskem živahnem opazovanju narave, o njegovem iluzionizmu. Vsa tvornost se omejuje na kombiniranje geometriških oblik v horizontalnih pasovih in «metopah». Kjer pa se sredi te abstraktne ornamentike — že v poznejših fazah — pojavi tudi živalska in človeška figura, ki služi v ilustracijo prizorov in življenja, je tudi ta figura veliko bolj podobna abstraktni okrajšavi, simbolu, kot pa posnetku po naravi. Kronološka razdelitev ostankov te geometriške keramike, ki so jo vsaj deloma že omogočila razkritja zadnjih desetletij v časovno do ločenih plasteh, med drugim zlasti v Palestini, kaže čedalje jasneje, kako polagoma, stopnjema se je vršil razvojni proces tekom te dolge viharne dobe «preseljevanja narodov» — od najprvotnejših začetkov, spominjajočih še na podobne izdelke neolitskega časa, pa tja do končnega konsolidiranja stila v tako zvanih dipilonskih vazah. Presenetljivo podoben je ta stil umetnosti prahistoričnih elamskih vaz, četudi je ta podobnost nedvomno samo slučajna, in je vendar zopet povsem različen od vsega onega, kar je bila

do takrat ustvarila umetnost Orienta in egejskega kulturnega krožja. Gledan s historične perspektive, je ta geometriški stil prvi tipični pojav grškega duha in hkratu nekakšen program «zapadne» umetnosti v antiki, ker so v njem izraženi že malodane vsi značilni principi poznejše grške tvornosti: discipliniranost in jasnost kompozicije ter strogo matematična tektonika, v kateri je vsaki podrobnosti odmerjeno posebno mesto in je vsaka posebnost podrejena celoti.

Toda ali nam Homer ne opisuje čisto drugačnih umetnin? Po odkritju sijajnih spomenikov mikenske umetnosti se je zdelo nekaj časa popolnoma umevno, da tvori ozadje homerskih pesnitev prav mikenska kultura in da so v njih opisane umetnine — n. pr. Ahilov ščit — opisi resničnih ali pa vsaj fiktivnih mikenskih umetnin. Dandanes je to mnenje v celoti nevzdržno. Predvsem spada prav opis Ahilovega štita bržkone med mlajše sestavne dele Ilijade in poleg tega ne smemo v pesniškem delu iskati znanstveno točnega opisa umetnine, saj razpolaga pesniška domišljija s popolnoma drugačnim, neprimerno gibčnejšim izraznim materialom kot pa upodabljalna umetnost ter more poezija v tem oziru prehitovati izrazno moč plastike in slikarstva za cela stoletja.⁴ Seveda se v Ilijadi in Odiseji nikakor ne dajo zanikati mikenski kulturni elementi — homerskemu pesništvu sorodnega duha razodevajo že freske v Mikenah. Oba epa sta zrastle iz poezije aristokratske, viteške družbe v maloazijski Joniji, aristokracije, ki je že po svojem izvoru v najtesnejši zvezi z «Ahajci», ter je umljivo, da prestavlja svoja dejanja v sfero idealne tradicije o slavni preteklosti. Če pa iščemo med vsemi ohranjenimi spomeniki homerske dobe umetnin, ki še najbolj odgovarjajo umetninam pri Homerju, nam jih nudijo — poleg poedinih sužetov, ki se ponavljajo tudi na tako zvanih gemah z otokov, spadajočih v krog kretsko-mikenske kulture, — predvsem ostanki feničanskih kovinastih izdelkov, posebno skodel, okrašenih z reliefi. Ti izdelki so prišli na dan raztreseni na ozemlju od Mezopotamije tja do Italije. Sicer so ti spomeniki feničanske toreutike precej poznega

---

⁴ Karakterističen primer za takšen primer so Dantejevi opisi kamenitih reliefov v desetem spevu «Purgatoria». Če je imel pesnik pred očmi realne umetnine, so mogla biti to kvečjemu dela umetnikov njegove dobe. Če bi jih pa hoteli zrekonstruirati samo na temelju njegovega opisa, bi bil rezultat nedvomno popolnoma različen od njih. — Razen tega pa je zelo problematične vrednosti, iskati natančne paralele med razvojem pesništva in upodabljalne umetnosti. Kar je n. pr. v Dantejevi poeziji slikarskih elementov — n. pr. njegove svetlobne vizije —, so takšni, da se nikakor ne ujemajo z umetnostjo XIV. stoletja, ampak jim odgovarja kvečjemu šele baročno slikarstvo.

datuma in so po večini mlajši od Homerjevih epov, toda njih stil in tehnika sta veliko starejša. In če vpoštevamo vlogo, ki jo igrajo pri Homerju Feničani, nam postane razumljiva tudi vloga njihovih umetnin, ki se bistveno gotovo niso razlikovale — ne po stilu ne po tehniki — od pravkar omenjenih. Prizori, ki jih omenja Homer, se dajo vsi zaslediti tudi na feničanških skodelah in «ščitih»; in kakor Homerjev opis Ahilovega ščita, tako tudi te skodele prav za prav ne poznajo mitoloških prizorov, ki so tako zelo tipični za vso poznejšo grško umetnost. — Ob zarji grške umetnosti se torej grška vsebina skriva za izposojenimi, tujimi oblikami in te oblike je nudil Grčiji Orient.

V pravkar omenjenem primeru so bili posredovalci med Grki in Orientom Feničani. Njihova umetnost ni bila izvirna, bila je odvisna od egiptovske in od sprednjeazijske, iz njih obeh so sestavljale feničanske delavnice mešan stil in ga širile s svojo trgovino po vsem svetu, ki jim je bil dostopen, v obliki najraznovrstnejših izdelkov, med katerimi so zavzemali seveda prvo mesto izdelki umetelne obrti — kovinaste posode, predvsem pa gotovo tekstilni predmeti, tkanine, že tedaj znamenite sprednjeazijske preproge. Toda končno so Feničani samo en primer, samo ena pot, po kateri je Orient prodril h Grkom, kajti grško «srednjevekovje» je prihajalo do čedalje večje konsolidacije, Grki so se sami lotili pomorske trgovine; izpodrinili so Feničane ter stopili sami v direktne stike z Orientom; vsepovsod so se stikali z njim in ga spoznavali: v Mali Aziji, na otokih in slednjič na samem Vzhodu. In prav nič čudnega ni, da je visoko razvita civilizacija starega Egipta in sprednje Azije učinkovala na mladi, sveži, genialni grški narod kakor opojen sen, ki ga je vsega prepojil in omamil. In pod vplivom Orienta se je začela razvijati grška umetnost.

Do tedaj je imela grška umetnost samo geometriški stil in kvečjemu še v maloazijski Joniji in na otokih mikensko tradicijo kovinaste tehnike, zmisel za pokrajino, prirojeno eleganco. V dotiku z Orientom pa nastopi v vsej grški tvornosti mrzlično vrenje in skoraj celi dve stoletji se zdi, da grška umetnost tone v Orientu, kajti brezskrbno prevzema v zakladnico svojih oblik čedalje več orientalnih elementov. Le nekaj najznačilnejših primerov naj sledi na tem mestu: jonski steber ima svoje pravzore nedvomno na Vzhodu, tipi arhajičnih plastičnih figur so posneti deloma po egiptovskih, deloma po sprednjeazijskih plastičnih izdelkih — iz Orienta so prevzeta fantastična bitja: Sfinge, Grifi, Himajre i. dr. —, orientalni so rastlinski dekorativni motivi: lotus, roža in palma. Sprednjeazijska je razdelitev dekorativnega okrasa

posode v horizontalne pasove ali koncentrične kroge — prav od tam je prišel v grško umetnost tudi princip heraldične kompozicije živalskih in človeških figur — orientalnega izvora je v mnogih primerih tehnična izvedba, orientalni so mnogokrat poedini tipi in figure itd. Kratko rečeno: v formalnem oziru je skoraj vse, kar predstavlja grška umetnost, vzkliko iz orientalnih začetkov, je bilo nekoč izposojeno na Vzhodu. Pomen Orienta je torej izreden in niti približno si ne moremo predstavljati eventualnega razvoja grške umetnosti brez teh orientalnih podlag.

Toda vse to, kar smo našli, so samo oblike, so samo nekakšne zunanje formule, za katerimi se je na Vzhodu skrivala vsakokrat drugačna duševna vsebina. Nedvomno je pronikala tudi ta orientalna duševnost mestoma v grško čuvstvovanje, toda le mestoma in le mestoma se zrcali v umetnosti, ponajveč tam, kjer je bilo vsled mešane rase mešano tudi osnovno mišljenje — n. pr. na otoku Kipru. Vsa veličina grške kulture in posebej še grške umetnosti pa temelji prav v tem, da je njena duševnost premagala Orient in je tako ustvarila podlage, na katerih se je šele mogel začeti razvijati poznejši «Zapad». To zmago pa so v umetnosti omogočili principi, iz katerih se je bil razvil in katere je s svojim razvojem utrdil stil grškega geometrizma.

Idejne vzpodbude grške umetnosti so — kakor v Orientu — vzklike tudi iz religije in kulta. Kultne potrebe so privedle do postanka grškega templja — iz prvotnih fetišev so se razvili tipi božanstev —, v zvezi z agonskimi tekmami pri narodnih, kulturnih svečanostih je nastal kip zmagovalcev, — vctivna darila bogovom so dala vzpodbudo do razvoja tudi ženskih kipov, — kult umrlih je rodil nagrobne spomenike, med njimi stele in začetke reliefa. In ker je bilo — kakor sploh v vseh primitivnih stadijih kulture — tudi grško življenje in mišljenje vseskozi prepojeno z verskimi principi in predstavami, se meja med tradicijo življenskega dogajanja in nadzemskim, nadčloveškim sploh ne dá začrtati — in življenje in tradicija prehajata v mit. In mit postane najbogatejša snovna zakladnica vsega grškega plastičnega udejstvovanja — v skulpturi in slikarstvu — in o bogovih in herojih pripoveduje tudi dekoracija keramičnih in kovinastih posod in vseh ostalih izdelkov umetelne obrti.

Pri tem so vzori orientalni, toda končna slika grške umetnosti je vendarle samo grška. V arhitekturi so izginile orientalne kolosalne dimenzije, niti sledu ni več o abstraktnem simbolizmu egiptovskega svetišča in o transcendentalnem veličastvu sprednjeazijskih portalov. V grškem templju je vse bistveno, vse važno,

vse jasno, predvsem pa vse organsko. Steber je noseča sila in ta njegova funkcija je razločno izražena v vseh njegovih delih; v celoti zgradbe ima vsak člen svoje določeno, samo sebi odmerjeno, jasno poudarjeno mesto. In končni rezultat je največja monumentalnost v majhnih dimenzijah, stroga zakonitost, v njej pa polna svoboda, gibanje in življenje. In zato se je mogla le v grški arhitekturi roditi karijatida kot zadnja logična konsekvence izražanja organske funkcije stebra v celoti zgradbe.

Isto velja za plastiko. Motivi so v svojem prvotnem zasnutku mnogokrat orientalni, tako je n. pr. tako zvani apolonski arhajični tip po svoji frontalnosti in stóji naravnost posnet po stoječih moških figurah egiptovske plastike in vendar razen takšnih zunanjosti prav nič ne spominja na orientalno umetnost. Naturalističnih detajlov ni; karakteristika zaostaja daleč za egiptovskim poudarjanjem individualnih podrobnosti. In vendar je že v najbolj arhajičnih plastičnih poizkusih povedano že veliko več, nego je sploh mogla povedati plastika Egipta in sprednje Azije. Grški plastiki je cilj izražanja bistvo človeškega telesa in zato ustvarja človeško podobo nago in poudarja samo vse ono, kar je v njej važnega: strukturo telesa, njegovo razčlenitev, medsebojno organsko razmerje poedinih delov, podrejenih celoti. In le polagoma, stopnjema se bogatijo temeljni tipi in prihaja vanje čedalje več življenja; a vedno ostaja glavno pravilo grške plastične tvornosti: discipliniranost, jasnost, bistvenost. Kar pa je najvažnejše: figura boga ni nič drugega kot podoba idealno lepega človeka; kar jo dviga nad njega, je etična vsebina, izražajoča se samo v potenciranem, očiščenem človečanstvu. Grški bogovi nimajo nič več skupnega s čudnimi, mešanimi podobami egiptovskih božanstev in iz njihovih figur ne veje — kakor iz babilonskih — groza metafizične sile, pred katero je človek suženj in nič. Kakor je grško mišljenje odkrilo človeškega duha in napravilo iz njega merilo vseh stvari, tako je grška umetnost odkrila podobo svobodnega človeka, ki je do konca ostal glavni predmet in cilj njene tvornosti. In kakor je v majhnih dimenzijah svojih stavb dosegala monumentalnost ter s tem realizirala v umetnosti princip: «nič preveč!» — tako mu je ostala verna tudi v plastiki, kjer se je omejila vedno samo na bistvo, a se je prav v omejevanju na to bistvo povzpela do najvišje svobode, ki je bila tuja vsemu Orientu.

Kar velja za arhitekturo in okroglo plastiko, velja tudi za ostalo umetnost, za relief in slikarstvo. Ne samo nagrobni relief, predstavljajoč izrezek iz resničnosti, ki gre mimo nas, in zato zlasti v začetkih zasnovan profilno, ampak tudi historični relief je

neskončno različen od egiptovskega in mezopotamskega. Tudi on je v bistvu epsko pripoveden; ne pripoveduje sicer o kraljih, pač pa o bogovih in junakih mitične preteklosti in bogovi in junaki so čisto človeški. In četudi spominjajo n. pr. Heraklovi junaški čini na prizore mezopotamskega eposa o Gilgamešu, na scene upodobljene na babilonskih pečatnih cilindrih, je temeljno pojmovanje popolnoma drugačno. Gilgameš je sila, junak, kateremu so boji z najstrašnejšimi pošastmi igrača, Herakles pa se bori s strašnim naporom, zmaguje le s heroičnim trudom in je izmučen in loteva se ga otožnost, — skratka, je človek. Grška umetnost zna biti heroična, a zna tudi tožiti in veseliti se in smejati in pozna humor, četudi stopa skzi življenje na koturnih. Toda ti koturni ji dajejo možnost stilizacije in idealizacije, v kateri prihaja samo do popolnejšega izraza življenska resničnost.

Razlika med orientalnim in grškim historičnim reliefom pa tiči še v nečem drugem. V egiptovskem reliefu se razpreda pripovedovanje kakor pisava po stenski ploški, vrsta nad vrsto, brez ozira na mesto, katero zavzema stena v kompoziciji zgradbe; in podobno se vrstijo tudi asirski reliefi, ki prekrivajo stene kraljevskih palač, kakor so jih gotovo prekrivale tudi tkane figurirane preproge. Grški relief je še tesnejše spojen z arhitekturo in je do poznega časa tako rekoč nerazdružljiv od stavbarskega spomenika; celo nagrobni relief je samo plastičen okrask nagrobnika kot arhitekture. Grška tvornost se je tesne notranje zveze med arhitekturo in njeno plastično dekoracijo dobro zavedala in jo je popolnoma podvrgla svojim temeljnim principom. In zato je relief natančno omejen samo na čisto gotova mesta v celoti stavbe; nahaja se samo tam, kjer so arhitektonski členi svobodni in nimajo nobene izrazite noseče ali težeče funkcije, kjer vladata v organski konstrukciji popoln mir in ravnotežje. Takšna mesta pa so samo metope, friz jonskega templja in timpanon. V ta uravnotežena mesta vnaša relief s svojo pestro barvnostjo izpremembo in življenje — in tako se arhitektura in skulptura medsebojno podpirata in izpopolnjujeta.

To pa še ni vse. Vsa ta mesta so natančno odmerjena, odkazana jim je že a priori čisto določena oblika in velikost: friz je dolg dekorativen pas, metope so četverkotne plošče, timpanon trikoten prostor, — torej spet omejitve, omejeni formati, v katerih se mora izživeti ves relief. Pri doslednosti grškega mišljenja in čuvstvovanja je samo po sebi umevno, da se historično epsko pripovedovanje reliefa prav tukaj izpremeni v dramatično. Mit je ne

samo v pesništvu, ampak tudi v upodabljaljoči umetnosti postal drama in tragedija.

In kakor je bilo v reliefu, je bilo tudi v slikarstvu. Tu je šel razvoj še veliko dalje in je privedel do reševanja problemov, ki niso bili v Orientu nikdar načeti. Do zelo poznega časa so edini povsem zanesljivi spomeniki seveda samo poslikane vaze, toda te zadoščajo, da nam kažejo razvojno pot. Tudi tukaj je začetek v Orientu. Dekracijski princip — razdelitev posode na horizontalne pasove — je orientalen; orientalna je mnogokrat ponavljajoča se heraldično zasnovana kompozicija; orientalna je po svicem izvoru rastlinska ornamentika; orientalna je zlasti na samem začetku vsa dolga vrsta predvsem zoomorfnih motivov in fantastičnih bitij. Končni rezultat pa je povsem drugačen, isti kakor v plastiki in v reliefu: podobe resničnega življenja, gledane skozi prizmo grškega idealizma.

Grška umetnost je torej brezskrbno zajemala iz zakladnice orientalnih umetnostnih oblik. Toda prevzemala je samo zunanost, samo oblike, v katere je vlivala popolnoma novo, svojo lastno vsebino. Kako daleč jo je privedel razvoj že tekom par stoletij, postaja takoj jasno, če se samo spomnimo, kakšna je bila Astoret, boginja ljubezni, s katero so se Grki seznanili na Vzhodu in kakršna je prišla kot terakotna sohnca na dan na otoku Kipru: pošastno bitje z glavo z ovncvim profilom, s prevrtanimi ušesi, v katerih tičita ogromna uhana, — z rckami si podpira polne grudi, močno je izražena njena čuvstvenost. Grki so vzeli to boginjo za svojo — in par stoletij pozneje je vzknila iz predstave o njej Praksitelova knidska Afroditá.

In vendarle je res in se ne dá zanikati: prva vzpodbuda, prvo seme je bila vendarle ona kiperska strašna, demonska boginja...

IV.

Grška umetnost je prva formacija umetnosti «Zapada» in kot takšna temelj vse poznejše tvornosti na evropskih tleh. Koliko je bilo orientalnega že v teh prvih temeljih evropske umetnosti, so pokazale vsaj v glavnih obrisih te strani. Seveda pa v IV. stoletju pr. Kr. še ni bila končana ne vloga Zapada ne Orienta. Le par stavkov naj nam očrta nadaljnje medsebojno razmerje tekom antike.

Grška umetnost je prevzela historično vlogo, ki jo je imelo že na pragu zgodovine ozemlje Egejskega morja, dà, še več, zavzela je celó mesto, katero je pred njo zavzemala umetnost Orienta. Trgovske zveze grških mest, še v večji meri pa njene kolonije, so

razširile obenem z grško kulturo tudi grško umetnost daleč po zapadnih in severnih deželah, od Španije in Galije tja do južne Rusije, kjer se je razvila čisto posebna kultura z mešanimi grško-skitskimi umetnostnimi oblikami. Sicilija in južna Italija sta se prepojili z grško umetnostjo in Etrurija jo je vzela za svojo in je izpovedovala v njenem jeziku svoje lastno hotenje. In ko je začel naraščati Rim, ni mogel iti mimo nje ter je začel graditi dalje tam, kjer je nehala Grčija, četudi je dodal njeni stavbi novih vrednot.

Nas zanima tukaj druga stran vprašanja, nadaljnja usoda umetnosti Orienta. S padcem Asirije in Babilonije in z nastopom Perzijcev se je začel tudi konec stare sprednjeazijske umetnosti. Preživela se je bila ta umetnost in ni mogla več odgovarjati povsem drugačni duševnosti novega vladajočega etniškega elementa, ki je dvignil na prvo mesto etiška načela. Zunanje oblike so živele seveda tudi še nadalje, toda med nje se je vmešalo nekaj čisto drugega — grška umetnost. In zato je tako čuden vtis, ki ga nudijo spomeniki antične Perzije: sredi samih mezopotamskih in mestoma tudi egipčevskih tradicij se javlja nekaj povsem neorientalnega: v arhitekturo, v plastične reliefe, v dekorativno umetnost prodirajo grške oblike; in pečatni cilindri perzijskih kraljev so delo grških umetnikov.

Začela se je obratna pot umetnostnega razvoja. Polagoma, stopnjema se širi grška umetnost proti vzhodu. Ko pa ji Aleksander Veliki odpre vrata na stežaj in se v Orientu ustanovijo države z grško kulturo, si umetnost, ki se je bila razvila v Grčiji, osvoji ves tedanji Vzhod. Najvernejši ostane svojim tradicijam tudi v umetnosti Egipt; toda poleg teh tradicij živijo druge, ki vidijo svoje vzore v klasični domovini, in Aleksandrija tekmuje z Atenami, oziroma postane sama novo središče grške kulture in umetnosti. Seveda ta umetnost ni več grška v najčistjerm pomenu besede. Ne samo jezik, ampak tudi umetnost se pretvori v «koiné», postane mednarodna, kozmopolitska. Mesto Grčije je zavzel helenizem. Sredi tega helenizma pa začenjajo poganjati kali, ki se dajo sicer označiti v svojih začetkih kot provincionalni odtenki helenistične umetnosti, ki pa so v bistvu vendarle nekaj čisto drugega: v njih se prebuja staro umetnostno hotenje Orienta ter poraja v zvezi s tem, kar je prišlo iz Grčije, novo umetnost. Odtod n. pr. velikopoteznost gradbenih kompleksov in njihove kolosalne dimenzije, tako da se zdi n. pr. atenska Akropola le še majhna dekoracija v primeru z ogromnimi arhitektonskimi kompozicijami pergamskega gradu; odtod slikovitost, ki stopa na mesto nekdanje izolirane plastičnosti.

Toda dovolj. Orient ni podlegel helenizmu, ampak si je končno sam podvrgel grški svet. Ta zmaga pa je bila različna od one prve, pri kateri je bil tisoč let poprej nudil Zapadu vse svoje izrazne oblike — od pisave pa tja do tipov svojih bogov. Tokrat je izročil Zapadu svojo novo, svetovno religijo — krščanstvo, obenem z njo pa tudi semitske verske tradicije, izkristalizirane v sv. Pismu; izročil mu je svojo duševnost in Zapad jo je sprejel. A čudo, — umetnostne oblike tej novi vsebini je ustvarila večno živa, večno sveža grška plastična domišljija. Seveda je pri tem prodrlo v umetnost Zapada vse polno orientalnih elementov in kraj, kjer je bila prej Grčija: Bizanc je postal sam napol orientalen. Toda vendar: cerkev sv. Sofije v Carigradu je zaključno poglavje ne morda sasanidske, ampak grško-rimske arhitekture.

Umetnost Orienta pa je spet oživela v vsem svojem sijaju in blesku šele takrat, ko so zablesteli polumeseci nad mošejami.

Juš Kozak / Šentpeter

(Konec prvega dela)

Rojstvo človekovo.

Luka še ni pomnil, da bi ga Matija tako prijazno pozdravil, kakor se je zgodilo dan pozneje, ko je bil pri Streharju. Celo denarja mu je ponujal. Ker temu srce ni narekovalo odgovora, se je le molče okrenil. Opoldne ga je zopet osupnila Matijina izprememba. V Zamejčevi hiši je bil od nekdanj vaju, da je gospodar z ukazi stopal med hlapce. Zdaj pa se je približal veliki k mizi in se posvetoval z gospodarjem.

Vse popoldne je premišljal, kaj je z bratom. Po večerji je legel za peč, da bi se oddahnil, kakor je on imenoval svoj počitek pred nočnim pohodom. Tam se mu je razjasnilo: «Ni samo ljubezen, ki ga meša — postaral se je.»

Sam nase nejevoljen je zapustil hišo in hodil po dvorišču. Vetrovi so zanesli v tišino glas harmonike. Mehko je pobožalo Luki srce, da se je zganil v svojem miru. Teh daljnjih klicev že ni poznal v trdem življenju od tistih časov, ko je še Mara skakljala s svojimi nožicami po njegovem domu. Takrat ga je harmonika prešinila vselej s tako toploto, da je pozabljal na vse in se vdajal sladkim ganotjem do brezumja. Nocoj pa je povetil glavo in besede so mu same silile na jezik.

«Prokleta, lepi so bili časi, ko sem ji zobal z roke.» Srce se mu je potapljalo v mehkih spominih.

Zapeljivo ga je vabila harmonika in Luka je v tišini še enkrat preživljal divjo strast svojih mladih dni. Ko je utihnila, ga je stisnilo v grlu. «Eh, Luka, tudi ti se staraš!»

Tako ostro se še ni spogledal s svojimi leti; jasna, neizbežna resnica, da mu je starost načela srce, ga je pretresla do kosti. Zdaj se je zavedal, da je bil zavoljo sebe nejevoljen nad bratom. Z mrkim očesom je premeril hišo in gospodarska poslopja. Tihega, rodbinskega ponosa, s katerim se je preje razgledoval po bratovem domu, ni bilo več.

Zaključil je grenke misli: «Zamejci smo zreli za jamo.» Naslonil se je na drevo, nevedoč, česa še išče v tej uri doma.

Med drhtečimi vejami je zopet obvisela pesem harmonike: «Vraga, v cerkev ne bom lazil zaradi tega!» Krepko je zamahnil z roko in zavil po svoji stari poti za plotovi.

Pri Mari so se vrteli. A Luka je hitro opazil, da nocoj gospodinja ni bogve kakšne volje. Po pogledih je spoznal, da ga že dolgo ni tako željno pričakovala.

Ostri okreti in rezke besede so napovedovale gostom skorajšnji konec veselja. Luko pa je razveseljevala Marina nestrpnost, ker si je sam želel tihega večera. Molče jo je opazoval iz svojega kota. Oči, ki so pred kratkim že ugašale v starosti, so pričele zopet oživljati. Par let ji je izbrisala hitrost, s katero se je sukala med gosti. Zazdelo se mu je, da se ziblje v bokih kot v mladih dneh. Tako je premišljal, pil vino in kadar je po svoje zavrnila vsiljivca, se je zasmeljal v brado.

«Hudič si jo je izbral za stara leta! Luka, bodi oprezen!» Nihče ni opazil njegove dobre volje, rastoče z vsakim kozarcem.

Kmalu je odpravila svet. Iz veže, kjer je zaklepala vrata, je sikal jezni glas: «Zaprem! Amen!»

«Zdaj se vsuje name!» se je tiho smejal Luka.

Ko se je vrnila, ga je ošinila z zlovoljnim pogledom. Sedeča na zofi, mu ni več privoščila oči. Zagledala se je uporno v svojo nožico, s katero je krožila po zraku.

Luka je molčal nalašč, ker je dobro vedel, kako jo jezi. Še nekaj trenutkov sta se dražila s trdovratnostjo. Nocojšnja nejevolja se je obletela in komaj je še zadrževal smeh.

«Tako, zdaj imaš!» je vzkipela.

Luki se je takoj razodelo, da njena jeza ni lažniva; burno so ji valovile prsi in v lica je vsa zardela. Čim temneje so ji žarele oči, toliko predrznejša je postajala njegova prešernost. Hladnokrvno je sprostrl dolge noge, posnemajoč poglede nedolžno pričakujočega otroka ter nepremično izzival srdito levinjo.

«Slišiš? To mi razloži, kaj boš zdaj?»

«Pila bova!» se je odzval malomarno.

«Seveda, kakor si bil vse življenje vajen. Kako boš pa otroka redil?»

«Kakšnega otroka?»

«Svojega!»

Luka je skočil izza mize. Ves se je tresel, živo so mu plamtele oči.

«Mara, ti ni dovolj? Železne možgane bi moral imeti, da ne bi ponorel s teboj! Vrag, še eno besedo, pa te zdrobim v prah. Take kače še ni rodil svet!»

Ona je pred njim prebledela, a njegova grožnja ji to pot ni ublažila besédi.

«Poglej me, kakšna sem, potem pa roji nad samim seboj!» mu je odvrnila skoro zapovedujoče.

V trenutku je splahnila v njem razburjenost. Široko so se mu razširile zenice ter se vsesale v Marino obličje. Videl je, da je za spoznanje upadla, da ji siva trudnost lega na čelo in je njeno telo sladko polno. Tako nenadoma se mu je razodelo, da so mu vse besede zamrle. Le usta je raztegnil, se ji smehljal v lice in njegov smeh je bil poln neizmerne radosti. Ni ga mogla umeti, sedela je popolnoma razorožena pred neumnimi pogledi.

Tedaj se je pričel pred njo kriviti, kakor bi lezel v tla; nato se je zopet pognal kvišku, tlesknil s prsti na desnici, se zavrtel pred njo in v prsih se mu je utrgalo.

«Mara! Vina na mizo. Slišiš, vina na mizo!» Zahreščala je ostarela zofa, ko se je posadil k njej. Nežno jo je prijel za roke, jih gladil s težkimi dlanmi in ji šepetal v uho.

«Kaj je resnica? Mara? Zakaj se norčuješ iz starega Luke? Mara, jaz bom oče? Oče? Zakaj mi nisi tega že preje povedala? Jej, jej, tele ročice bodo božale mojega fantička. Le verjemi, fant bo, Mara! Vraga, pa se ti ne sanja vse skupaj?»

«Prav nič se mi ne sanja, če bi se mi le hotelo! Prav resno sem mislila, da me mcti zlodej, zdaj pa vem gotovo, o, proketo! Proklet bodi tudi ti, norec!»

«Kaj se ti blede? Stopi po vino! Nocoj bova pila! Naj zve vsa fara, da se bo Zamejčevemu Luki rodil otrok!»

«Seveda, kar vsem raztrobezljaj! Rečem ti, če črhneš komu besedo, te osramotim pred vsem svetom. Z menoj se ne boš šalil!»

«No, no, Marička moja, saj nisem tako mislil, pa takrat, ko bomo krstili, kajne? Veš, nocoj pa lepo potihó, tukajle na zofici, dobrega vinčka, da poplaknem suho grlo in zmešam možgane,

drugače ponorim, punca. Vidiš, premišljam, po koga bi stopil, pa ga nimam živega človeka. Mara, vse mi je preozko nocoj, tale kurnik me duši.» Sam ni več vedel, kaj dela, kaj govori. Spodnja ustnica mu je drhtela in s trepetajočimi prsti si je pričel odpenjati telovnik.

«Tiho, pravim! Dovolj mi je tvojih bedarij. Ne maram otrok in takoj pri tej priči pojde od hiše!»

«Jezus, Mara, usmili se norca, pa reci, da se šališ z menoj. Kako? Ti ne boš ljubila črvička, če bo imel prav majhna očesca, poredno glavico? Kristus, saj si njegova mati!»

«Meni roje drugačne skrbi po glavi. In ta sramota! Zame! Za Zjasovo Maro, iz take poštene hiše, pa s teboj? Le povej, kaj pa imaš?»

Grenke besede so pretile iz njega, pa jih je zatajil v sebi, ker je čutil usmiljenje z njo in neskončno, pijano radost v srcu. Toplo jo je tolažil.

«Nič se ne boj, Mara, ga bova že izredila. Ves svet živi, pa bi najino dete ne?»

«Seveda, jaz naj bi otroka redila, ti ga boš hodil pa ujekat. Tako bo tvoje očetovstvo. Danes ti povem, takoj po pustu zaprem gostilno in pojdem k sorodnikom na Posavje. Kaj bom storila pctem, je moja stvar. Tebi povem samo to, da mi ne lazi tja s svojim očetovskim veseljem.»

«E, te že iztaknem, nič se ne boj!»

«Rekla sem ti že davno, da ne maram otrok! Moj bog in s tem človekom! Če bi se ne bala greha, bi ga tisti hip zadavila!»

Luka se je zgrozil. Ves čas ni mogel verjeti, da bi se ona resnično branila njegovega veselja. Poslednje njene besede pa so pretresle do solz ginjeno srce moža. Kar odmaknil se je in začudeno strmel predse.

«Mara, kje je tvoja duša? Še kača ima gorkejšo srce. Kakšen greh!»

Strašni glas je segel do nje. Nejevoljno se je zganila, toda krutost ji ni izginila z obličja.

«Nobene besede več. Vse sem ti povedala. Zdaj veš, kaj se zgodi, če le črhneš in me daš ljudem v zobe.»

Luka je naslonil glavo na kolena, si zatisnil ušesa, kakor bi ne hotel ničesar več slišati. Nocojšnje veselje se mu je prelivalo v otožnost. Prevelik prepad je zijal med njim in žensko. Res je, včasih so bile njegove besede osorne, toda srce je bilo mehko, da bi ga ljubeče roke lahko ozele. Jasno se je zavedal, da nima nikogar več na svetu, komur bi mogel darovati trohico svoje gorke

ljubezni. Ženska, zaradi katere je vse izgubil na svetu, pa ji ni nikdar očital tega niti z očesom, noče zdaj priznati njega, Luke Zamejca, za očeta svojega otroka. Še huje ga je peklo, ko je pre-mišljal, da je vse življenje norel za njenim telesom in se mu je šele nocoj razodelo, da je srce v njej iz železa. Če si prizna od-krito, je resnično pričakoval, da mu bo ta ženska osladila po-slednje trenutke bednega življenja.

Pred par urami mu je lezla starost v kosti. Čutil jo je v žilah in v srcu. Prav nič se ne bi zganil, če bi ga tisti hip podrl veter. Zdaj pa se je odprlo pred njim novo življenje, ker je Luka, iz-gubljeni Luka rodil sad. A kolikor je bila duša žalostna, da bo dete živelo brez matere, ki je zatajila revše še v svojem telesu ter ne bo nikoli kanila iz dobrih materinih oči ne solza žalosti ne solza veselja na bela ličeca, je vendar pričelo zmagovati v njem presrečno čuvstvo poznega očetovstva. Oživel je sla rodu. Skrite vezi so ga spajale doslej s tem rodom, ki je Luko obsodil za brez-plodno vejo. Zapravil jim je hišo in posestvo, in kot senca sledil bratu, nečakinjam, katerih imena so drugi spoštljivo izgovarjali. Svojo ljubezen je tajil, ker mu je bilo samemu nadležno, da bi se ga morali sramovati. Redkokdaj se je ta senca, ki je kradoma sledila ljubljeni Mariji, Azi, Matiji, približala komu izmed njih in mu šepetaje razodela svojo ljubezen. Kakor da ga nihče ni čul in se ga ni spomnilo nobeno srce.

V tem hipu je Luka začutil v sebi ponos in živo mu je udar-jalo srce, če je pomislil na svojega potomca. Še bolj si je zatiskal oči in ušesa, da bi lahko nemoteno sanjal o moškem potomcu, katerega bi njegov brat kleče pričakoval pred svetim razpelom.

Nenadoma je vstal in se zavedel, da je skoro pozabil žensko, ki je pred kratkim izpregovorila smrtno obsodbo nad bitjem, za katero bi Luka dal življenje. Ni se ji bilo treba več bati, da bo Luka vzbesnel nad njeno brezsrčnostjo, preveč radosti je izžareval vkljub vsemu razočaranju v pričujočem trenutku. Stal je pred njo lahko se smehljajoč in z gorkimi pogledi objemal ubogo zemeljsko bitje, ki ni moglo zatajiti sebe in svojih koristi.

V tem mogočnem hipu je živel zanj le Luka Zamejec, del njega samega je dihal tudi v ženski pred njim, vse drugo je postalo tako ničevo in prazno.

Iskal je besedo, da bi ji povedal svojo otroško radost, s katero mu je nocoj Večni podaljšal življenje.

«Mara, moja Mara, boj se sodbe Večnega za svoje besede,» je govoril smehljaje, «prosi ga, da bi ti odpustil. Glej, moja Mara, in zavedi se, kaj sem že vse pretrpel zaradi tebe. Nič zato, pustiva

spomine. Vedi pa, da še ni bilo radosti v mojem življenju, katere bi mi ti ne bila skalila. Te poslednje pa mi ne moreš. Če ga zavržeš, otročička, Luka bo čuval nad njim in bo še tebe blagoslavljal, da si mu ga rodila. Le eno, Mara! Če si mu pa smrt namenila —, ves je postal teman in grozile so oči, «če si sklenila, da umre, tedaj vedi, tele roke te najdejo kjersibodi in te zadavijo, zadavijo brez usmiljenja, ker bodo morale v božjem imenu!»

Širil je proti njej svoje dolge, koščene prste, da se je tresla pred njim kot šiba. Mravljinci so ji gomazeli po hrbtu in potne kaplje so lesketale pod njenimi lasmi.

Trmoglavo je šepetala: «Ne govori neumnosti, storim, kakor sem rekla!»

«Dobro!» je odvrnil. Nato je ukazoval, obrnjen s hrbtom proti njej. «Zdaj mi daj vina, zelenko, da grem, prezatohlo je v tvojem brlogu! Duši me!»

Brez obotavljanja mu je nalila vina, in stisnil je steklenico pod pazduho. Zunaj na cesti so se mu razširila prsa, mogočno je zajel topli zrak in oko se mu je smejalo. Nič ni pomišljal, kam bi zavil, vedel je, da mora v široko zemljo in nagnil se je proti vetru ter skoro bežal izmed hiš. Zavedel se je šele, ko se je pričel spenjati v grajsko reber. Vsega se je radovalo srce. Mimo družinice belih brez se je dvigal in ostala mu je v duši podoba njih vitkih teles z razpletenimi lasmi. Strmine ni čutil, koraki so ga nosili kot kozoroga. Pod starodavnimi zidovi gradu se ni ustavljal, v širino ga je gnalo. Visoko gori so na vlažnotemnem nebu gorele zvezde. Skrivnostne nebesne poljane so bile posute z njimi do temnih obzorij. Nevidni žarki so se zlivali v njegovem srcu. Tam zunaj na strmini, odkoder je oko obseglo vsa obzorja, je obstal Luka. Zemlja pod njim ni imela meja v temi, prehajala je v vesoljstvo.

Brezmejna radost mu je širila prsa v tem veličanstvenem trenutku, kakor bi lila iz vseh skrivnostnih nebeških oči sladkost Neznanega v njegovo srce in bi se v tem skromnem človeškem domu spleтали vsi žarki njenega razodetja.

Tako je Luka preživel to noč, kot je rasel dosihdob. Nagnil je svojo zelenko, pil dolgo in slastno. Nato je legel na tla, gledal zemljo pod sabo in kramljal sam s seboj.

«Tamle stoji hišica, ni več tvoja. Za njo so polja, nič več niso tvoja; v krčmo so hodili ljudje, ni jih več. Čudno, prečudno, nič se ni izpremenilo, odkar drugi ljudje gospodarijo v njej. Kaj naj ti dá zdaj, ubogi črvček, tvoj oče Luka? Denarja nima, odnekdaj si nista bila prijatelja. Nima hiše, nima polja, sam je, čisto sam, reven kot malokdo spodaj v mestu. Kako boš vedelo in spoznalo,

da te ima rad, ko še za piškotke ne bo. — Le nič se ne boj, bova že živela. Pa vsaj ne boš toliko trpelo, kot tvoj stric Matija, ki meni, da se moraš pred vsakim kamnom na njegovem dvorišču odkriti. Ampak dober je bil tvoj oče Luka in nikoli ni poznal zlobe, ki tako besno divja med ljudmi tu spodaj. Poglej Svedrača! Od danes do jutri živi, pa vedi vrag, če ne misli v svojem prekanjenem srcu, kako bi si hišo pridobil. Godeževemu se koljejo že usta, tako nam kaže svoje zobe. Prokleta, štirje zidovi, streha nad njimi, v votlini pa toliko zavisti in zlobe! Kaj ni čudno, da se od tega ne vnamejo strehe in ne zgori mesto? Tvoj oče, izgubljeni Luka, pa je bil večkrat vesel kot žalosten. Kadar je bil otožen in betežen, mu je vino pregnalo skrbi. Je že taka božja modrost, da se vsakdo prerine do smrti. Tvojemu očetu je dal vino, da ni ponorel od bridkosti. — E, kaj bi? Teh hiš ne bo, mogoče se še Grad podre, ne bo Luke, ne bo tebe, zloba in dobrota pa ostaneta, veselje in žalost čavno tako, rojstvo in smrt, pa to, da bo vsakdo živel po svoje, dokler se ne zmisli bog in zdrobi našo zemljo. Kdove, komu bo takrat laže, Luki ali Matiji, Svedraču ali Andreju?»

Od vzhoda sem je že lila v temo mlečna svetloba in zvezde so ugašale v njej. Hladen dih zemlje je predramil Luko iz njegovih sanjarij. Ko je smehljaje dvignil glavo, je spoznal, da vstaja dan in za hip se je skoro prestrašil bližine hiš in ljudi.

«Škoda,» je pomislil, «da ni Grad desetkrat višji, splezal bi nanj in bi se za danes ognil ljudem.»

Toda že se je dvignil pod modrikastim nebom, sredi jasno zarisanih obzorij, kakor da je ravnokar stopil na zemljo. Dolga in koščena postava je zamišljeno strmela v mesto. Ni mogla še spojiti v sebi odgrinjajoče se resničnosti s sanjami iz noči.

Ko se je jutranja pesem zvonov razpletla nad mestom, se mu je zdelo, da jo razume le on, ki je kot ptica prenočil nad ljudmi. V duhu jih je gledal, kako hodijo v cerkev po odvezo za svoje grehe čez dan.

On ni molil. A vendar se je zdelo, da govori pokojno, prsteno obličje s svojimi bledimi ustnicami in z očmi, potopljenimi v obzorja zarij: «Črvički, črvički, premajhni, da bi ena sama zvezda ugasnila zaradi naših misli.»

Še je stal tam gori, dokler ga ni oblilo solnce. Nato se je okrenil ter odhajal zamišljen v mesto.

Ko se je pomešal med zemljane, je povešal oči. Zavil je mimo šentklavške cerkve med branjevke. Že od nekdaj je rad postopal med njimi. Njegovo oko je s posebno naslado opazovalo, kako

se košatijo, vsaka široka za dve, ter se od dneva v dan debele od samega počitka in lenobe. Nepremično sede in se resno drže. edino, kar je še živega na njih, so roke, ki tarejo orehe, in jeziček. obirajoč mimoidoče. Podedovale so svojo posebno mero. Tedaj se jim razleze srce in sladke besedice navagajo.

Tako je občutil tudi danes, da je zopet med svojimi starimi znankami. Vzbudila se mu je v srcu želja po domačnosti, katero je že tako dolgo pogrešal. Nenadoma je zrastle pred njim Marija, tako živa in dobra, kakor bi se mu lastna mati povrnila na zemljo. Tisti hip je zahrepenel k njej, ker se je hotelo srcu razgovoriti z domačim, ljubezni polnim človekom. Nič bi se ne bil čudil, če bi ga danes vzela v naročje, kakor jo je on ujčkal v njeni mladosti. Kupoval je.

«Tele fige, gospod Luka, se kar tope, če ima človek stare zobe,» se je norčevala rdečelična branjevka.

«Pa so zate še pretrde, kaj? Le hitro zavij!»

Smehljaje je nosil sladko sadje pod pazduho in zavil za vodo, da bi ga ljudje ne srečavali. Ko je stal pred Marijo, katero je našel sredi dvorišča, mu je odpovedal jezik, pozabivši vse pripravljene dobre besede.

Marija ga je začudeno pozdravila: «Kaj pa vi, stric? Davno vas že nisem videl!»

«Res, pogledat sem prišel!» je jecljal.

«Vsaj okrtali bi se, kakšni pa ste, stric!» Dobra volja jo je prevzela in peljala ga je v izbo, kjer je spal otrok.

On ni zapazil njene bledice, ki je živo govorila o težki noči.

Ko je Luka še ležal na Gradu, se je Marija zgrozila v spanju. Rok jo je poklical: «Prižgi luč!» Oziral se je vanjo s steklenimi očmi. Stopila je k njemu in stisnil ji je roko. «Spati ne morem! Govori z menoj!» Njej se je meglilo pred očmi od utrujenosti.

«Lepa si, jaz pa sem hrom za vse žive dni!» je hropel vanjo.

Tiha je sedla na posteljo in pred žgočimi očmi se ji je kopicilo brezmejno trpljenje v duši.

On je divje preklinjal. Škrtal je z zobmi: «Daj mi pištolo!» Vsa je strepetala. «Slišiš?» je rjovel.

Noge so se zapletale in z drhtečo roko mu jo je dajala.

«Glej! Enkrat se spozabi, pa te ubijem! Tebe in sebe, konec bo temu prokletemu življenju!»

«Jezus, Rok, bodi usmiljen z menoj!» je šepetala trepetajoča.

«Ali si ti poznala usmiljenje, ko si se pajdašila z njim za mojim hrbtom?»

«Lažeš!» Vstala je in žarele so ji oči.

«Ne lažem! Zvezal me je na vrtu, v lastni hiši!»

Tedaj se je zazdelo Mariji, da ji je skopnel razum. Ni mogla razumeti, kaj hoče.

«Ne vem ničesar!» je zašepetala.

«Seveda ne veš, seveda ne! Hudiča, živ, mlad v grob. Sina imeti, hišo imeti, pa v grob. Prokleti, ali nimate več srca kakor pes, ki me obliže, kadar pride k meni? Vidva pa bi me najraje zadavila! Vsega, vsega bo konec!»

Valjal se je z zgornjim delom svojega ohromelega telesa in bil s pestmi ob čelo. Pozno se je umiril. Ko je Marija že ležala, ga je slišala stokati: «Sina imeti, pa v grob...»

Ni se upala zaspati. Skrivala je glavo pod blazino in jokala: «O, bog, odpusti nesrečni duši. Jezus, če se mu zblede in sproži?» Do jutra je trepetala in pot jo je oblival od temena do nog. Zjutraj je vstala vsa utrujena, tiho prenesla otroka in stopila po tolažbo na solnce, kjer jo je našel Luka.

Zdaj pred otroško posteljo, kjer je stric ves zamaknjen ogledoval siti obrazek, kako diše skozi odprte ustnice, se je prvič nasmehnila. On pa je venomer ponavljal: «Torej tale, tale je tvoj.»

«Stric, kaj pa nosite pod pazduho?» ga je zopet ogovorila.

Še bolj je raztegnil usta, pogledoval zdaj njo, zdaj otroka in že bi bil izblebetal svoje veselje. Pa se je premagal in sramežljivo ponujal: «Na, Marička, tole sem prinesel. Marija, vse drugo boš zvedela, ti edina.»

Vsa začudena ga je ogledovala od nog do glave. Nikamor se mu ni mudilo. Poleg zibke je sedel in se približal s široko dlanjo nežnemu obrazku: «Ali lahko?»

Tudi ona je začutila v tem hipu dobroto poleg sebe, mirno mu je sedla nasproti.

«Kako živiš, Marija?»

«Težko je življenje, stric, še slutite ne!»

Povesil je glavo in obmolnil. Ona pa je nadaljevala:

«Nikomur ne tožim, stric, ampak včasih mi je tako hudo, da hoče srce počiti od žalosti.»

Luka je pričel divje upirati oči v tla.

«Povejte mi, stric, s čim se je tako pregrešil naš rod, da prihaja udarec za udarcem. Da bi vsaj tu, doma, tlela iskrica ljubezni. Saj veste, stric, mlada sem, živela bi rada, pa slišim dan za dnem sama sumničenja. Še ponoči ni miru. Komaj zaspim, me že prebudi in mi grozi s pištolo. Moj bog, kakor peklo. Stari je kar ponorel

od zlobe in že s pogledi hujska moža. Oh, če bi vedeli, mlad živeti v grobu. Če bi tegale črvička ne bilo...» Ni izgovorila, oblile so jo solze.

Luka je dvignil glavo in ni prenesel njene žalosti. Sklonil se je k njej, s čudno skremženimi ustnicami je hropel vanjo:

«Ali hočeš, da ga ubijem?»

Taka groza jo je pretresla, ko ga je zagledala pred seboj divjega kakor tigra, da je omahnila nazaj in sprostrla roke: «Jezus, kaj govorite, tu pred otrokom!»

Luka se je zgrudil nazaj na stol. Njene besede so ga strle. Ko mu je cmenila otroka, mu je vzelo vso moč. Zaril je glavo v dlani in govrcil samemu sebi:

«Enkrat sem ga že mislil.»

Ona pa je držala roke pred seboj razpete in molila: «Moj bog, moj bog!»

Iz njegovega srca je izginila radost današnjega jutra, v hipu je stal zopet pred njim izgubljeni Luka. Na obrazu se mu je poznalo, da trpi in se bori s seboj. Dvignil se je. Marija se je s solznimi očmi ozirala v njegovo obličje. Mrko je gledal predse, nato se je sklonil in jo poljubil na čelo.

«Oh, Marija!» se mu je izvilo iz prsi.

Obšlo jo je usmiljenje in nežno ga je prijela za roko: «Stric, pozabite! Bi pili?»

Nič ni rekel, le z glavo je odkimal in tiho, ves pobit je odšel iz izbe. Stopila je za njim in se ozirala, kam je izginil. Visoka, sklonjena postava je zavila v župnišče. Marija se je še bolj osupla vrnila nazaj ter poleg malega sedeča ugibala, kaj bi vse to pomenilo.

Župnik se je prišedši od maše ravnokar preoblačil, ko je hrupno vstopil Luka. Še si je mel roke in ves žarel od notranjega zadovoljstva.

«Oho, pozdravljen, Luka! No, kaj bova? Malo jetrc sem naročil, boš pa prisedel.»

Luka je na prijazno povabilo gledal mračno in odklonil.

«Gospod župnik, nič jetrc, težka zadeva duše.»

«Kaj pa te teži, človek božji, že zdaj žalosten, saj je še predpust. No, sedi, pa povej!»

Onemu pa ni šlo. Večkrat je že odprl usta, da bi nekaj povedal, pa ni šlo.

«Ho, Luka, stara kolesa pa že raje teko. Samo čemernost mi hodiš prodajat v farovž, kadar si pa dobre volje, te pa ni od nikoder.»

«Vi ne veste, gospod župnik!»

«Seveda ne vem, zato bi pa rad vedel,» se mu je smejal v obraz. A Luka ni videl, da so se župnikove oči zresnile.

«Gospod župnik!» Zopet je obmolnil.

Tedaj ga je Rožman prijel za roko in mu ostro pogledal v dušo: «Kaj?» je dihnil vanj in Luka se je zdrznil v hipni tišini.

Upiral je žareče oči v duhovnika.

«In če je mati izgubljena, jaz zavržen, kaj pa otrok? Povejte!»

Župnik je za spoznanje prebledel. Dolgo ga je nemo motril in oči polne sočuvstva so sijale vanj. Izpustil je njegove roke, stopil k oknu ter premišljal v srcu. Luka se je zopet zgrudil na stol in trl glavo med dlanmi.

«Ubijati sem hotel... mogoče bi še danes... oh, mati... pa taka... gospod župnik.»

Molk je zavladal v sobi, župnik je zbiral svoje moči. Parkrat je stopil po sobi in gledal v Križanega. Na sedečega in obujajočega najtišje kesanje se ni ozrl. Nenadoma se je zablislilo v blagih očeh:

«Luka, ne prašam te, s katero, ampak povej, je tvoj?» Zdelo se je, da mu nalašč obrača hrbet.

Oni je vstal in skoro zakričal: «Moj bo, moj!»

Ta hip je župnik vzel razpelo, objel Luko čez pleča in mu milo, toplo zrl v oči:

«Poljubi ga, Luka, ti nisi izgubljen. K njemu si našel pot. Dejal je, da je vsakdo dober v svojem srcu. Luka, s temi besedami je kruh posvetil, deležni ga bomo mi, kakor otroci. Poljubi, križano ljubezen!»

Dolgin se je pričel smehljati. Beseda za besedo mu je tolažila dušo in otroško zaupno so se obračale oči v Rožmana, ki mu je s presunljivim pogledom ulival čudno tolažbo. *Če naj bo sleđnj duhovnik*

«Je res, je resnica, gospod župnik?» Jecljajoč se je sklonil nad razpelom.

«Kakor sem rekel. Sin človekov je ozdravljaj srca najbolj ubogih in zavrženih. Ni mu pa bila dana oblast, upreti se rojstvu človekovemu.»

«Odleglo mi je, odleglo. Črvička pa izročam v vaše varstvo!»

Dobro je tako, Luka! Skrbel bom zanj, kadar ga sprejemem v svojo srenjo!»

«Gospod župnik, usmiljen človek ste, pametna je vaša beseda! Zdaj grem spat. Se že še oglasim. Marsikaj bi vam povedal, a ni potrebno!»

Smehljaje mu je z obema rokama stiskal roko.

Komaj je zaprl za seboj vrata, se je Rožman zopet zresnil. Nič več ni poželed jedi, hodil je po sobi gori in doli ter glasno premišljal:

«Ti že spiš, Luka. Meni pa ne bo dano več zaspati. Ne smem zatisniti oči, da bom s tolažbo pri roki cnim, ki opešajo v tem strašnem boju.»

Glava, polna težkih skrbi, mu je klonila na prsi.

«Luka, kdor te je postavil na svet s tvojim zlatim srcem, je vedel, zakaj ti je zapisal tako pot. Ne vprašuj, Rožman, vprašanje je že slabost, vzemi njih grehe nase.»

Pokleknil je pred razpelo in molil: «Moči mi daj, moči.»

Konec prvega dela.

*1. pesem - zelo mnogo besed. To je vsakega stvarja jasni talent
+ Slovce se v branju priduže. Čet:*

Karlo Kocjančič / **Drobna pesem** *25.12.1974*

Šel sem po polju
ob mladem jutru —
solnce je vstajalo.
Čul sem,
kako je puhtela
iz mokre zemlje
prastara,
večno mlada
simfonija narave.
Rože so pele,
solnce je pelo,
drobna življenja po polju so pela
prastaro, večno mlado
pesem narave.
In tako sem tudi jaz
kakor rože in solnce in drobna življenja po polju
v mladem jutru zapel
prastaro pesem.
In se je stkala
s solničnimi žarki
v prozorno tkanino.
Tenki, pretenki
ritmi
so mi curljali
spod prstov drhtečih
na beli list papirja.

Dr. Ivan Prijatelj

Vloga «omladine» v prvem obdobju «mladoslovenskega» pokreta

(Konec)

V šolskem letu 1870./1871., v katerem je dunajski «Sloveniji» predsedoval njen ustanovitelj Levec s podpredsednikom Jurčičem (kateri je bil v prvem semestru zopet na Dunaju, dokler ni okrog Novega leta 1871. odšel v Sisek), je igralo dunajsko slovensko dijaštvo še vodilno vlogo v slovenskem omladinskem pokretu. Zlasti sijajno se je obnesla to leto obiligatorična «slovenijanska» Prešernova slavnost, ki jo je priredila «Slovenija» dne 2. decembra 1870. To slavlje se je vršilo ob času nemško-francoske vojne in v onih dneh, ko so slovenski listi povodom znamenitega južnoslovenskega shoda posebno živahno razpravljali južnoslovensko vprašanje, o katerem je bila — spričo pruske nevarnosti — začela na skupnih shodih debatirati tudi južnoslovenska dijaška mladina na Dunaju.¹¹¹ Program te Prešernove slavnosti, ki je obsegal razen muzikalnih točk tudi nagovor Šukljeta, predavanje Levca¹¹² in deklamacijo Kersnika, kakor tudi poročilo o dobro uspeli tej prireditvi sami, so poleg «Slov. naroda» topot, v dobi kratkega premirja, prinesle tudi — «Novice». Slavnost se je obhajala v znamenju slovanske obrambe proti zmagoslavja pijanemu prusaštvu, medsebojna nasprotja, tudi v domači politiki in kulturnem naziranju, so bila stopila za trenutek v ozadje. Namesto običajnega plesa so se po izvršenih produkcijah vrstili govori v ruskem, češkem in srbskem jeziku ter čitali došli telegrami. S posebnim navdušenjem je bila sprejeta brzojavka češke mladine iz Prage z besedilom: «Mi, mladež, kateri nosimo bodočnost svojega naroda, stojimo na prvi straži slovanske svobode.» Celo iz daljne Švice so telegrafirali tam študirajoči slovanski dijaki: «Iz svobodne zemlje, kamor zatiranje ne seže, bratovski pozdrav!» In neka domorodna duša je poslala «težak in pomembe poln» telegram: «Praznovaje Preširna, ne pozabite tudi njegovih besed: Na tleh leže slovenstva stebri stari!»¹¹³ Vse je stalo pod vtiskom pruskega triumfa...

¹¹¹ Prim. mojega «Kersnika», I., str. 133.

¹¹² «Vodnik in Prešeren. Slavnostni govor Fr. Levca», priobčen v «Slovenskem narodu» z dne 10. decembra 1870., št. 144.

¹¹³ «Slovenski narod» z dne 6. decembra 1870., št. 142. — Predsednik «Slovenije» Levec se je topil radosti nad uspehom te prireditve. «Celo Razlag, Costa in

Od šolskega leta 1871./1872. dalje se opaza, kako vedno bolj splahneva med dunajskim slovenskim dijaštvom oni duševni vzgled in oni elan, ki je bil koncem 60tih let za «Savo» in «Jugom» poklical «Slovenijo» v življenje. Smelemu vzboku vala sledi mirnejša usedlina, za pionirsko generacijo manj razmahnjen rod. Črtomir Prešernov rek: «Tak se zažene, se pozneje vstavi mladenič» velja za razna pokolenja, vrsteča se v kulturnem gibanju narodov, velja pa še posebno za dijaške pokrete... V tem splošnem, takorekoč biološkem dejstvu je iskati vzrokov tudi delnemu zatišju, zavladavšemu v dunajski dijaški «Sloveniji» v 70tih letih. Vrhutega je v tem desetletju gospodujoča reakcija in persekucija Auersperg-Lasserjeve vlade pritiskala plamen mladeniškega ognja slovenskim dijaškim generacijam, prihajajočim v 70tih letih študirat na Dunaj, k tlom. Končnega vzroka delnega zatišja je iskati tudi v osebah. Takšnih osebnosti, kakršni sta bila leposlovca Jurčič in Stritar v literaturi ter Levec in Šuklje v kulturno-društvenem pokretu, ni v dobi, nastopivši v neposredno sledečih letih, prihajalo več mnogo na Dunaj. V «Sloveniji» se je že jako občutila vrzel, ko je v jeseni 1871. odšel v Gorico za suplenta Fran Levec in ko mu je eno leto pozneje sledil ravno tja Šuklje. V prvem letu novega desetletja so sicer vanjo stopili taki markantni talentje, kakor Ivan Tavčar, Karel Slanc in Fran Detela; za temi so prihajali v kesnejših letih še novi nadarjeni mladi možje, vendar takega razmaha kakor ob svojem rojstvu «Slovenija» pozneje skorajda ni več dosegla. To se je kazalo zlasti v tem, da splošnega študentskega shoda par desetletij ni mogla več spraviti na noge, da si ga je v društvu predlagal še v letnem semestru 1871. tedanji društveni predsednik Širc in v zimskem semestru 1872. jurist Ivan Tavčar, poslednji z izrečno ugotovitvijo, da so počitniški dijaški shodi «ime slov. dijaštva silno povzdignili».¹¹⁴ Viden znak prvega zastoja po začetnem silnem vzgledu nam kaže dejstvo, da je društvo «Slovenija» v letnem semestru 1873. celó začasno suspendiralo svoje delovanje. Odtod se dá razlagati, da je nekako ob tem času, namreč v dobi prvega kulturnega boja na Sloven-

Bleiweis so nam telegrafirali.» je pisal svoji nevesti dne 4. decembra 1870., a dva dni pozneje ji je poročal še naslednje: «Kamor grem, mi srečo voščijo tuji slovenski in neslovenski dijaki kot predsedniku prvega akad. društva dunajske univerze! Ali nismo velike živine? Vsak pravi, da take besede kakor Slovenija ne more napraviti nobeno drugo društvo... Ljudij je bilo okoli 700... Ljudje so kar od navdušenja plesali. Celó Dunajčanke, ki niso nič razumele, so bile vse navdušene; ostale so do 1. čez polnoč med nami.»

¹¹⁴ Vencajz, o. c. str. 59.

skem, vodilna vloga v pokretu slov. akademske mladine provizi- zorično prešla v roke graškega slovenskega dijaštva. Zato mrebiti ne bo odveč, ako v primerjavo in v nekak pendant k početkom dunajske «Slovenije» podam par podatkov o gibanju slovenske akademske mladine v Gradcu ob času, ko se je rodila in delala prve korake v svet dunajska «Slovenija».

Gradec je bil za Dunajem slovenskemu dijaštvu drugo naj- važnejše univerzitetno mesto. Podobno kakor v avstrijski so se tudi v štajerski prestolici zbirali slovenski akademiki že l. 1848. v družbi z inteligentnimi nedijaki okrog političnega društva, nose- čega kakor na Dunaju ime «Slovenija». Ta graška «Slovenija» se je neposredno pred nastopom reakcije (dne 17. aprila 1849.) z na- menom, da si reši življenje, preustrojila v literarno društvo.¹¹⁵ Kdaj je to nepolitično društvo prenehalo živeti, do sedaj ni znano; omenjena spomenica «Triglava» pravi, da okrog l. 1850., trdeč obenem, da so se poslej v 50tih in 60tih letih graški slovenski akademiki zbirali v privatnih «zabavnih družbah, v omizjih, v literarnih krogih, in sicer skupno z drugimi Jugoslovani». V na- sprotju s to trditvijo pa sem zasledil v slovenskem časopisju do sedaj neopažen osamljen sled, da je neko dijaško društvo z ime- nom «Slovenija» v Gradcu živelo prav tja do oktobra l. 1868. in šele v tem času sklenilo, da preneha, pozivljajoč dijake, naj odslej pristopajo h graški «Slovanski besedi».¹¹⁶ Graško «Slovansko besedo» so bili ustanovili in dne 1. marca 1868. slovesno otvorili graški Čehi in Slovenci, izvolivši si za prvega društvenega pred- sednika dr. Gregorja Kreka. Ob tej priliki je neki «L. 61» poslal «Novicam» dopis, iz katerega je razvidno, približno odkdaj je ta graška, dijaška «Slovenija» obstojala. Omenjeni dopisnik po- zdravlja ustanovitev «Slovanske besede» v Gradcu, obžalujoč, da dotlej slovanski rojaki v Gradcu niso imeli osrednjega društva, in nadaljuje: «Res, da smo imeli ‚Slovenijo‘, ktero je pred t r e m i l e t i nekoliko rodoljubnih dijakov tukajšnjega vseučil- lišča ustanovilo z namenom, da bode s časom podloga večemu društvu, toda ‚Slovenija‘ je ostala le dijaško društvo». Poleg slo- venskih dijakov, pravi ta dopisnik, so imeli do tega časa v Gradcu tudi Čehi svoje «pevsko društvo», ki je imelo med drugimi nameni tudi ta cilj, da «zedini tukajšnje sinove in hčerke vseh slovanskih rodov... Posebne zasluge pa, da je iz gorečih želj postala resnica,

¹¹⁵ Glej Kelemina z Hrašovec z Serajnikovo spomenico «Akad. tehn. društvo ‚Triglava‘». V Ljubljani 1906., str. 8.

¹¹⁶ Prim. «Slovenski narod» z dne 31. oktobra 1868., št. 90.

rožmaje
imajo vrli naši bratje Čehi.¹¹⁷ Ko je «Slovanska beseda» v Gradcu dne 18. marca 1868. slovesno obhajala Strossmayerjev god, je v «Slovenskem narodu» izšel dopis, v katerem se pripoveduje o sodelovanju Čehov in graških «slovenijanov» v tem skupnem društvu, dočim se pristavlja, da se «Slovanske besede» «Hrvatje in Srbi žalibog precej ogibljejo». Iz nadaljnjih besedi tega dopisa bi se dalo sklepati, da se je že ob tej priložnosti mislilo na to, da ta «Slovenija» preneha v korist «Slovanske besede». «Strossmayerjevo godovnico 18. dan marca meseca smo obhajali z dijaškim društvom „Slovenijo“ skupaj... Večina družabnikov „Slovenije“ je sklenola podati nam bratovsko roko in z združenimi močmi spešiti slogo in vzajemnost med slovanskimi prebivalci tu v Gradcu.»¹¹⁸

Potemtakem v zadnjih 60tih letih ni imela graška slovanska akademska mladina nobenega dijaškega društva. Pač pa je imela najbrž že takrat, kakor tudi v prvih 70tih letih, svojevrstno institucijo: nekak vrhovni vseučiliški dijaški komitet, ki se je vsako jesen nanovo volil in imel dolžnost, zastopati interese slovanskih akademikov na graški univerzi. Kesneje so se začela tudi v Gradcu ustanavljati posebna slovanska akademska društva, v prvi vrsti literarna in zabavna. V tem oziru so slovenski graški akademiki že zgodaj kazali precej iniciative, dasi ne še v toliki meri, kakor ob istem času njih dunajski kolegi. Kakor smo čuli, so Gradčani krepko aktivno sodelovali pri I. študentskem shodu v Ljubljani l. 1868. in istotako pri II. študentskem zboru l. 1869. istotam. V tem letu se o njih tudi čita, da so priredili «velikansko baklado s petjem» pogumnim slovenskim poslancem, sedečim v štajerskem deželnem zboru.¹¹⁹ Ko v jeseni istega leta niso hoteli goriški slovenski deželni poslanci podpisati Žigon-Tonklijeve interpelacije za «Zedinjeno Slovenijo», jim je «85 slovenskih študentov graških viših šol» poslalo krepko nezaupnico.¹²⁰

Rad. Poznik
V času, ko je na Dunaju že nad pol leta živela in delovala «Slovenija», se je dne 3. decembra 1869. sešlo deset graških slovenskih tehnikov pod vodstvom Radivoja Poznika in ob tej priliki ustanovilo skupno južnoslovansko literarno društvo na tehnični visoki šoli v Gradcu z imenom «V e n d i j a». To društvo je imelo namen: «izobraževati tehnike v slovanskem slovstvu z izvirnimi sestavki v katerem koli predmetu; s prevajanjem dobrih tujih iz-

¹¹⁷ «Novice» z dne 11. marca 1868., str. 85.

¹¹⁸ «Slovenski narod» z dne 2. aprila 1868., št. 1.

¹¹⁹ «Slovenski narod» z dne 28. oktobra 1869., št. 127.

¹²⁰ «Slovenski narod» z dne 9. novembra 1869., št. 131.

delkov v slovanščino; vaditi jih v govorništvu; ponujevati jim kraj splošne omike in razveseljevanja.¹²¹ Literarni proizvodi «vendijancev» so se zapisovali v posebno knjigo, ki je imela naslov «Rad slovstvenoga društva Vendija» in ki je bila okrašena tudi z izvirnimi ilustracijami sotrudnikov.¹²²

A tudi o ostalem graškem dijaštvu, stoječem zunaj «Vendije», se v tem času sem pa tja čita kaka vest. Tako poroča «Narod», da je v novembru 1871. poslala južnoslovanska omladina graških višjih šol pozdravno adresu voditelju Čehov, drju. Riegerju.¹²³ Slovenske dijake, ki niso imeli prilike greti se ob literarnem ognjišču «Vendije», je zbral dne 8. decembra 1871. prejšnjeletni dunajski, toletni graški visokošolec Janko Kersnik k literarnemu večeru, na katerem je udeležencem on sam podal kratek pregled slovenske literature, dočim je njegov tovariš Turek predaval o odporu češkega naroda zoper nemško tlačiteljstvo.¹²⁴

Po kolosalnem pruskem zmagoslavju v nemško-francoski vojni l. 1870./1871. se je podobno kakor med dunajskim pričelo tudi med graškim slovanskim dijaštvom živahnejše slovansko-vzajemno gibanje, ki je rodilo tudi v Gradcu celo vrsto novih dijaških društev. V februarju 1873. se je poleg «Vendije» ustanovilo pod vodstvom Slovencev: Hubada, Schmidingerja, Štifterja in Vodoševca južnoslovansko akademsko društvo «Sloga» z namenom: «širiti idejo vseslovanske vzajemnosti».¹²⁵ Člani te «Sloge» so krepko posezali tudi v dnevna vprašanja in so na svojem graškem shodu dne 1. julija 1873. — torej v času, ko dunajska «Slovenija» ni delovala — odločno obsodili pristop «Staroslovencev» h konservativni Hohenwartovi «pravni stranki», proglašivši to stranko za nasprotno «razvitku slovenskega naroda na podlagi vsestranske svobode in omike».¹²⁶ «Vendija» in «Sloga» sta nato sklenili bratško zvezo in živeli z ostalimi graškimi južnoslovanskimi društvi, srbskim «Sokolom», «Hrvatskim Adrijatikom» ter «Hrvatsko danico» v czkih prijateljskih stikih prav dotlej, dokler ni «Sloga» in končno (dne 4. maja 1875.) tudi «Vendija» bila policijsko pre-

¹²¹ Glej «Slovenski narod» z dne 3. maja 1870., št. 51; zlasti pa zgodovino te «Vendije» izpod peresa drja. J. A. Glonarja, naslovljeno: «Iz Poznikovega graškega kroga» v «Vedi», I., str. 343—355.

¹²² To knjigo hrani sedaj dr. Janko Polec.

¹²³ «Slovenski narod» z dne 2. decembra 1871., št. 141.

¹²⁴ «Slovenski narod» z dne 9. decembra 1871., št. 144. — Prim. tudi mojega «Kersnika», I. del, str. 167.

¹²⁵ «Slovenski narod» z dne 20. februarja 1873., št. 42.

¹²⁶ «Slovenski narod» z dne 5. julija 1873., št. 152. — Prim. tudi mojega «Kersnika», I. del, str. 205.

povedana z ostalimi graškimi slovanskimi akademskimi društvi vred.¹²⁷ V jeseni istega leta pa se je naposled ojunalo osem slovenskih graških visokošolcev (med njimi poznejši profesorji: Rutar, Sket in Sinkovič) in je osnovalo dne 6. novembra 1875. slovensko akademsko društvo «Triglav», ki živi še danes in iz katerega je izšlo mnogo odličnih slovenskih kulturnih delavcev.

Slovensko dijaštvo, kakor se je družilo in zbiralo okrog dunajske «Slovenije» in graškega «Triglava», je v zmislu svobodomiselnih «mladoslovenske» ideologije, prevzeto od utemeljiteljev dunajske «Slovenije», v 70tih letih pogosto in odločno posezalo v slovensko politično, kulturno in literarno javnost, odlično sodelujoč zlasti pri «Slovenskem narodu», «Zvonu» in «Zori». Posamezni markantnejši nastopi te mladine posebno v dobi prvega slovenskega kulturnega boja v letih 1872. do 1874., dalje v letih 1875. do 1878. ter v istih letih ob debatah o «miru in spravi» med obema slovenskima strankama ter ob obnovi Stritarjevega «Zvona» so vsaj deloma registrirani v mojem «Kersniku».

*

V splošno karakteristiko dijaškega pokreta v prvem obdobju našega «Mladoslovenstva», to je v prvih dveh desetletjih obnovljene avstrijske ustave, se mora reči, da je ravno ta dijaška generacija prinesla novo življenje in nove, širše ter evropske vidike v dotlej patrijarhalno-primitivno «staro-slovensko» javnost v političnem, literarnem in vobče kulturnem oziru. Ta doba se mora smatrati brezdvomno za najlepši list v zgodovini našega dijaštva.

Ta mladina, zlasti ona, ki se je šolala na Dunaju in ki je dosegla dve svoji kulminacijski točki: literarno, ko sta l. 1865. sklenila tesnejšo zvezo literarni organizator Jurčič in estetični svetovnjak Stritar, kulturno-politično, ko sta l. 1867. vstopila med dunajsko dijaštvo Levec in Šuklje, je stala pod vplivom onodobnih «mladonemških» idej in kesneje pod vtiskom mogočnega pokreta «Ujedinjene Omladine Srpske». Mladi, takrat prvič triumfirajoči svobodomiselnih meščanski demokratizem ji je razžarjal glave in srca ne samo kot znanstveno prepričanje, ampak tudi kot čuvstvena vera. Zato je umevno, da je ta mladina, polna še neoslabljenega, po nikakšni skepsi še ne izpodrezanega entuziazma za ideale mladega pozitivističnega in filozofsko-materijalističnega znanstva, precj omalovaževala celó socialni in etični

¹²⁷ Glede vzrokov te policijske prepovedi prim. Glonarjevo razpravo l. c. str. 347—349 in Kelemina-Hrašovec-Serajnikovo spomenico «Triglava», str. 11.

pomen verstva, ne čuteč potrebe niti po individualno=verskem iskanju. Od angleških in nemških intelektualcev (Bucklea, Draperja, L. Steina i. dr.) je bila prevzela za svoj vrhovni nauk geslo: «Z intelektualno cmiko in edino samo ž njo je najtesneje zvezan človeštva npravni napredek», geslo, ki ga je pri nas izrekel Fran Šuklje v svoji razpravi «Pravi vzroki francozke revolucije».¹²⁸ Ako si predočimo obskurantizem, ki je dotlej vladal v slovenski javnosti, moramo priznati, da je pomenil ta in tak nastop «mladoslovenske» mladine v slovenski duševnosti največji napredek, najsi imamo danes o golem intelektualizmu in filozofskem materializmu še tako umerjene in kritične pojme. Kakor pripoveduje Šuklje v svojih «Spominih», so se pogovori te mladine v dunajskih dijaških društvih v obilni meri «sukali okolo velikih znanstvenih in umetniških vprašanj, modroslovnih problemov, slovstvenih pojmov».¹²⁹ Zavoljo primitivnosti tedanjih naših publikacijskih razmer so sicer debate te mladine ostavile le malo sledov v slovenski literaturi in niso tako globoko preorale naše miselnosti kakor ideje in nazori sorodne ji srbske «Omladine». Vobče se mora reči, da uspehov svoje srbske vzornice, pckrenivše vso

¹²⁸ «Zvon», 1870, sr. 69. — Opozarjam na navdušene besede, s katerimi Šuklje na navedenem mestu Slovincem priporoča vprav Bucklea. V istem duhu piše tudi Levec gimnazijcu Janku Kersniku dne 21. decembra 1869.: «Posebno bi Ti svetoval dve knjigi, če ju moreš dobiti: 1.) Geschichte der Civilisation in Europa von Draper... 2.) Geschichte der Civilisation Englands von Thomas Buckle... To je paša za Te... To je prava zgodovina... Naučil se boš neizrečeno veliko iz njiju.» Zadnjo knjigo je Kersnik res tudi pridno študiral v prvem svojem dunajskem letu, kakor se razvidi iz pisma, ki ga je pisal materi dne 11. decembra 1870.: «Ves ta teden nisim bil nikjer. Ekscerpical sem neprestano Buckleovo „Zgodovino civilizacije“...» Za Bucklea in Draperja se je navduševal tudi mladi dr. Ivan Tavčar, kateri ta dva kulturna zgodovinarja pogosto citira v svojem eseju «Narava in civilizacija» (Vestnik. Znanstvena priloga «Zori», 1873, št. 2—6). Bucklea omenja dr. Tavčar tudi v svojih «Mrtvih srcih» (Povesti, V., st. 56). Tudi vsa miselnost drja. Fr. Celestina je slonela na angleških in nemških pozitivistih, kakor se razvidi iz njegovih člankov, ki jih je pisal prva 70ta leta v «Slovenski narod» (prim. Glaserjevo «Zgodovino», IV., st. 203), iz njegove nemške knjige o Rusiji in tudi iz njegovih esejev «Naše obzorje» («Ljubljanski zvon», 1883). Celó dr. Janez Mencinger je bil v mladosti najbrž vnet čitatelj Bucklea (prim. njegove «Zbrane spise», III., str. 135). V splošno oznako pripominjam, da je bil avtor takrat tako znamenite, v ostalem nezaključene knjige «History of civilisation in England» (1857), ki je skoro nato izšla tudi v vseh večjih evropskih jezikih, Henry Thomas Buckle (1821—1862), empirični pozitivist, išoč in odkrivajoč v materialističnem zmislu v zakonih prirodne kazalnosti pogoje kulturnega napredka, omalovažujoč pri tem vlogo, ki jo igra pri dviganju napredka človeška individualnost, zlasti njena čuvstvenost.

¹²⁹ Fran Šuklje, Moji spomini, I. (Po ljubeznivo dovoljenem vpogledu v rokopis.)

novejšo srbsko literaturo, preosnovavše vso novejšo srbsko politiko in prekvasivše ves socialni razvoj srbskega naroda, «mladoslovenska» omladina daleko ni dosegla, posebno pa ne v društveni organizaciji, dasi je tudi to nameravala. V tem oziru bi se ji bilo najbrž posrečilo več, ko bi je ne bil zaradi njenega nekoliko prepcznega nastopa oviral avstrijski društveni zakon. Še skromnejši so uspehi te mladine, ako jih pomerimo ob uspehe sorodnega in istodobnega «mladočeškega» pokreta. A njih obseg je samo kvantitativno manjši z ozircm na neznatnejše slovenske pogoje. Kvalitativno pa so bili uspehi isti tudi pri naši «mladoslovenski» dijaški generaciji. V slovenskih državno-političnih vprašanjih je ta mladina silno in mogočno popularizirala idejo «zedinjenega Slavenstva», ki ga je docela organsko in demokratično izkušala zasidrati v ljudstvu. V ljudstvo samo sicer še ni šla, ker je bila še docela zaposlena ob tvorbi, v kateri naj bi naš rod iz ljudskih mas in maloštevilne inteligence postal — narod. Zakaj ravno to kvaliteto je takrat še odrekalo Slavicem gospodujoče Nemštvo. Pred očmi je imela ta mladina narodno-kulturno stavbo, ki bi imela svoje korenine v domači zemlji in svojo najvišjo kupolo v vseslovenskem hramu s slavjanofilsko zamišljeno rusko streho. Misleč, da so slavjanofilske ideje mnogo bolj razprostranjene v ruski inteligenci, nego so faktično bile, je smatrala vse južnoslovenske zajedniške državne tvorbe zgolj za prehodne štadije. Teh svojih ideologij se je oprijemala tako dolgo, dokler se ni v osebi svojega tozadevnega ideologa, drja. Celestina, na licu mesta preverila o nasprotnem, nakar se je vrnila k postavljanju realnejših, manj veličastnih ciljev: k južnoslovenski državni tvorbi, o kateri je upala, da bo mogel v nji tudi slovenski narod v bratskem objemu zasidrati svoj obstanek in stopnjevati svoje lastitosti do najvišjih kulturnih potenc.¹³⁰

Prigovarjati bi se ^{govorjenja, maske, teat} dalo temu dijaštvu, da se je nekoliko zgodaj rinilo v dejansko politiko. Vendar se mora reči, da so se tudi v njega vrstah že takrat oglašali posamezni modri glasovi mož (Stritarja, Levca), ki so podobno kakor v 90tih letih Masaryk dajali dijaštvu pameten nasvet, da je njega glavni namen pri

¹³⁰ Zanimiva je v tem oziru preorientacija Levca, stoječega v teh mladostnih letih vedno pod vplivi: v literarnem pogledu pod Jurčičevim in Stritarjevim, v jezikovnem in kulturnopolitičnem pod Levstikovim, v naziranjem pod Šukljecem, v državnopravnem pod Celestinovim; ta mož se je po l. 1870. odločno izrekel za praktično gojitev srbohrvaščine v naših srednjih šolah. (Prim. njegov podlistek v «Slovenskem narodu» 1871, št. 10.) — Za Celestinov preokret po njegovem povratku iz Rusije je najznačilnejši njegov uvod v knjigo «Russland seit der Aufhebung der Leibeigenschaft». Ljub. 1875.

vsem potrebnem zanimanju za vprašanja javnosti: objektiven študij teh vprašanj, ne pa definitivno in priprežno vklepanje članov v politične stranke. Prve letnike «Slovenskega naroda» je včasih docela napolnjevalo akademsko dijaštvo s članki, ki sicer niso bili vedno povsem pretehtani in zreli, a pri tedanji primitivnosti naše žurnalistike še vedno naravnost žive iskricice in svetle zvezdice — lux in tenebris. Tako da ima tudi to po naših sedanjih pojmih in razmerah prezigodnje javno nastopanje te mladine svoj relativno važen pomen. Z druge strani pa se mora seveda konstatirati, da ta generacija pač najbolj zaradi prezigodnjega javnega nastopanja in zategadelj preneglo ter prenezadostno dovršene samoizobrazbe ne prihaja do dovolj globoko fundiranega svetovnega nazora. In tako vidimo, da mnogi njeni markantni zastopniki izpovedujejo z ozirom na svetovni nazor v starosti drugačna načela, nego so jih izpovedovali v mladih vseučiliških letih, vračajoč se v osebah Levstika, Levca, Šukljeta, Tavčarja Detele itd. h — konvencionalnemu katoličanstvu...

Pri vsej tej mladostni pretiranosti, poznejši recidivi v naziranjski konservativnosti, pri vsej nezadostni organizacijski udejstvitvi v ljudstvu moramo reči, da je «mladoslovenska» dijaška generacija 60tih in 70tih let prinesla povišano živahnost v dotlej tako zaspano slovensko javnost, zlasti pa je to javnost napolnila s svežim pogumom in razpehnila mala okenca in nizka vrata njene kočice na stežaj ter pokazala slovenskemu svetu široke razglede velikega sveta. V tem oziru ni bila samo «avantgarda» slovenske svobodomiselne politične stranke, katero je v njeni cincavosti rinila krepko naprej, ampak obenem glasnica humane, od vseh predsodkov in vse konservativne zaplesnelosti osvobodjene kulturnosti. Svojo mladost, to «beauté du diable», je dokumentirala in udejstvila lepše ter močnejše, nego katerakoli poznejša naša mlada generacija.

Največja zasluga te prve «mladoslovenske» omladine pa leži in ostane globoko zaorana na polju slovenskega leposlovja. Svojo novejšo slovensko knjigo so prejeli Slovenci skoraj docela iz rok tega pokolenja. Vzravkala je ta generacija v tedanjo Bleiweis-Jeranovo nizko in ozko slovensko literarno ozračje večno mlado drevo Prešernove poezije ter se sama vcepila na njegove veje v podobi svežih «mladik», iz katerih se je razrastel gaj novodobne slovenske literature. V tem pogledu rezultati te omladine ne zaostajajo za rezultati «Ujedinjene Omladine Srpske». Literarni pomen predstavlja tudi večnostno vrednoto njeno...

Gustav Strniša / *Na Savi*

Monotono šepetanje valov;
preko njih se sence dreves zaletavajo,
plavajo, plavajo,
legajo na čolna nizki krcv —
mračni pozdravi koprnine.

Prva zarja sine,
sivih mostnic riše lok —
vodne mavrice obok
v ostrih obrisih gori;
pod njim mrak zapira črne oči,
bleščava slepi. —

Razpali mlin. —
Kdo je zadnjo pšenico nasul,
pogrebni kruh zamesil?
Zdaj s krili meljejo vrani,
sipljejo megló po poljani. —

Prekipi zarja — sonce vzplamti,
nad belim snežnikom obvisi,
seva na drobno vasico,
ki plašna pod hribom čepi,
le cerkvica zlato glavico
dviga, čez polje strmi.

V daljavi tovarna ječi,
k vodi priklenjena zver —
sijejo plámene blazne oči,
bruhajo dim nozdrví.

Hišice nizke ob nji
v vrsti stojé
sužnjev, ki krmijo zver,
sužnjev, ki srka jim mlade moči,
a gladni trpé.

Zakaj?

Da v soboto zvečer
za žulje pekcče sramotno plačilo dobé.

A. S. Puškin / *Mozart in Salieri*

1. prizor.

(Soba.)

SALIERI: Vse govori: na svetu ni pravice,
a ni je niti tamkaj zgoraj. Zame
je to bolj jasno ko preprosta skala.
Rodil sem se z ljubeznijo do glasbe;
v otroških dneh, ko so bučale orgle
visoko v naši starodavni cerkvi,
sem često se zamaknil v poslušanje —
in točil nehote sem sladke solze.
Opustil zgodaj prazne sem zabave;
vse vede, tuje glasbi, so se mi
uprle; trmoglavo in oholo
sem jih zavrgel in sem se posvetil
le glasbi. Težek prvi je kcrak
in dolgotrajna prva pot. Premagal
mladostne sem nezgode. Rokodelstvo
za temelj sem umetnosti postavil;
postal sem rokodelec; prstom sem
pridobil suho in pokerno gibkost,
ušesu vernost. Zvoke sem zamoril,
razložil glasbo kakor trup. Preskusil
sem harmonijo z algebro. Tedaj
sem drznil se, preskušen v vedi,
se vdati slasti stvarniškega sna.
Pričel sem vstvarjati skrivaj, na tihem,
na slavo nisem smel še misliti.
Ne enkrat presedel sem v tihi sobi
dan, dva, pozabil spanje sem in jed,
okusil sem navdiha slast in solze,
nato sem vse sežgal in hladno zrl,
kako so misli moje, zvoki, ki sem
rodil jih, v lahnem dimu ginili! ...
Kaj govorim! Ko véliki je Gluck
nastopil ter odkril nam nove tajne,
(globoke in očarujoče tajne)
nisem zavrgel vsega, kar sem prej znal
in ljubil, v kar tak vroče veroval sem,
in nisem bodro šel za njim in brez

mrmranja, kakor če si zgrešil pot
in kdo pokaže ti na drugo stran?
Z naporno, trdovratno vztrajnostjo
v umetnosti brezmejni sem naposled
priboril si visoko stopnjo. Slava
se mi nasmehnila je. Našel v srcih
ljudi odziv sem svojim ustvaritvam.
Srečen sem bil: mirno sem se naslajal
nad svojim delom, slavo in uspehom,
kakor nad deli in uspehi drugov,
tovarišev v umetnosti čarobni.
Ne! nikdar nisem čutil še zavisti!
O, nikdar! — niti ko Piccini je
očaral divjih Parižanov sluh,
niti, ko sem zaslišal prvokrat
začetne zvoke Ifigenije.
Kdo more reči, da je bil ponosni
Salieri kdaj zavistnik malopriden,
pohojen gad in poteptan, ki živ
v nemoči svoji prah in pesek grize?
Nihče... A danes — sam priznam — a danes
zavidam! Sem zavistnik; in zavidam
globoko, mučno. — O, nebo! kje je
pravica, če pa posvečeni dar,
če pa nesmrtni genij — ni poslan
v nagrado za ljubezen vročo, za
zatajevanje, trud, napor, molitve —
marveč brezumneža glavó ozarja,
praznega lahkoživca? ... Mozart, Mozart!

(Vstopi Mozart.)

MOZART: Aha! si me opazil, hotel sem ti
postreči z nepričakovano šalo.

SALIERI: Ti tu! — Že dolgo?

MOZART: Pravkar. Šel sem k tebi,
neko malenkost bi ti rad pokazal;
a ko zavil sem mimo krčme, čujem
naenkrat gosli... Ne, Salieri, dragi,
bolj smešnega še nisi slišal, kar
si živ... V gostilni slep goslač igral
je arijo «Voi che sapete». Čudež!
Nisem strpel, privedel sem goslača,

da bi pogostil te z njegovo igro.
Naprej! (*Vstopi slep starček z vijolino.*)
Igraj nam kaj iz Mozarta!

(*Starec igra arijo iz Dona Juana; Mozart se smeje.*)

SALIERI: In tebi je do smeha?

MOZART: Ah, Salieri!

Ali se tebi ne zdi smešno?

SALIERI: Ne!

ni mi do smeha, če slikar negodni
pomaže mi Madono Rafaela,
ni mi do smeha, če glumač ničvredni
oskrunja Alighiera s parodijo.
Ti, starec, pojdi!

MOZART: Čakaj: tukaj, ná
in pij na moje zdravje. (*Starec odide.*)

Ti, Salieri,
danes si slabe volje. Rajši pridem
kdaj drugič k tebi.

SALIERI: Kaj si pa prinesel?

MOZART: Nič — kar tako, igračko. Zadnjič spet
vso noč nisem in nisem mogel spati
in v glavo so prišle mi dve, tri misli,
danes sem jih zapisal. Rad bi slišal
o stvari tvojo sodbo, ali zdaj
ti ni do mene.

SALIERI: Ne, ah, Mozart, Mozart!

Kdaj pa mi ni do tebe, Mozart? Sedi,
poslušam te.

MOZART (*pri klavirju*): Predstavljam si ... no, koga?

Recimo mene — malo mlajšega;
da sem zaljubljen — ne preveč, lahkotno —
v dekleta ali v druga, v té, recimo ...
Vesel sem ... zdajci pa: prikazen grobna,
nenaden mrak ali kaj sličnega ...
Tedaj poslušaj ... (*Igra.*)

SALIERI: To stvar si mi nesel

in si lahko se ustavil pred gostilno,
da si poslušal tega slepca! — Bože!
Sam sebe nisi vreden. Mozart! Mozart!

MOZART: Ali je dobro?

SALIERI: Kolikšna globina!
In kakšna smelost, kakšna strojnost! Mozart!
Glej, ti si bog, a sam ne veš tega;
a jaz vem, jaz.

MOZART: E, beži! res? mogoče ...
Toda božanstvo moje je že lačno.

SALIERI: Poslušaj, lahko bi šla skupaj kosit
v krčmo «Pri zlatem levu».

MOZART: Prav, lahko;
prav rad. Samo počakaj, da grem domov
povedat ženi, naj ne čaka me
h kcsilu. (Gre.)

SALIERI: Čakam te, le glej, da prideš.
Ne! dalj ne morem se upirati
usodi: vem, izbran sem, da bi ga
ustavil — sicer vsi smo izgubljeni,
vsi mi žreči in svečeniki glasbe,
ne jaz edini s svojo gluho slavo ...
Kakšna korist, če Mozart živ ostane
ter dovršenost novo spet doseže?
Ali povzdigne s tem umetnost? Ne;
ko izgine on, umetnost pade zopet:
on ne ostavi nam naslednika.
Kaj nam tedaj koristi? Kakor kerub
prinesel nam je nekaj rajskih pesmi,
da bi prebudil v nas, otrocih ila,
brezkrilo željo in odletel spet!
Tedaj odleti! čimpreje, tem bolje!

Glej strup, poslednji dar Izcre moje.
Osemnajst let povsod s seboj ga nosim —
od takrat bilo je življenje često
neznosna rana, često sédel sem
s sovražnikom brezskrbnim k isti mizi
in nikdar nisem se podal šepetu
skušnjave, dasi nisem bojazljiv,
čeprav žalitev me globoko rani,
čeprav življenja ni mi žal. A le sem
odlašal. Ko sem mučno želel smrti —
sem mislil: kaj bi smrt! morda življenje
neslutene darove mi prinese;
mogoče vstvari novi Haiden delo,
veliko delo in se nasladim ž njim ...

Ko sem s sovražnim gostem piroval —
sem upal, da bom srečal kdaj sovraga
največjega; da morda me z ohole
višine trešči najhujša žalitev —
tedaj ne boš zgubljen, ti, dar Izore.
In prav sem slutil! končno našel sem
sovraga svojega in novi Haiden
me je z navdušenjem opcijil sladkim!
Sedaj je čas! Ti sveti dar ljubezni,
izlij se zdaj v bokal prijateljstva!

2. prizor.

(Posebna soba v gostilni; klavir.)

MOZART in SALIERI (za mizo).

SALIERI: Zakaj si danes mračen?

MOZART: Jaz? Saj nisem!

SALIERI: Gotovo nekaj si vznemirjen, Mozart?

Obed je dober, vino imenitno,
ti pa se mršiš in molčiš.

MOZART: Priznam ti,
da me vznemirja Requiem.

SALIERI: Tako!
Ti komponiraš Requiem? Že dolgo?

MOZART: Tri tedne že. A čudežen slučaj...
ti nisem pravil?

SALIERI: Ne.

MOZART: Torej poslušaj:
pred tremi tedni pozno sem prišel
domov. Povedali so mi, da me je
nekdo iskal. Kako to — sam ne vem,
a vso noč sem premišljal: kdo bi bil to?
In kaj da hoče? Drugi dan je spet
prišel in spet me ni dobil dcma.
Na tretji dan igral sem se s fantičkom
svojim na tleh. Pokličejo me ven.
Pogledam. Človek v črnem oblačilu
spoštljivo se pokloni, naroči
mi Requiem in zgine. Brez odloga
sem sédel in pričel — in od tedaj
človeka črnega ni bilo več;

sicer sem pa vesel: s tem delom bi se težko razstal, čeprav je Requiem že dovršen. Obenem se pa...

SALIERI: Kaj?

MOZART: Kar sram me je povedati...

SALIERI: Kaj vendar?

MOZART: Moj črni človek mi ne dá pokoja ne dan ne noč. Povsod podi se za menoj ko senca. Tudi zdaj se zdi mi spet, da tu sedi med nama dvema kot tretji.

SALIERI: Beži no! Otrcški strah to! Preženi prazno misel. Beaumarchais je večkrat rekel: «Čuj me, brat Salieri, če misli črne te obiščejo, šampanjca steklenico si odmaši, ali preberi Figarovo svatbo.»

MOZART: Da! Beaumarchais je bil res tvoj prijatelj; ti si Tararo komponiral zanj, izvrstna stvar. V nji spomnim se motiva... Kadar sem srečen, si ga vedno pojem... La la la la... Salieri, kaj je res, da Beaumarchais nekoga je zastrupil?

SALIERI: Ne vérujem: preveč je bil šegav za tako rokodelstvo.

MOZART: Bil je tudi genij, ko ti in jaz. A genij in zločin sta nezdružljivi stvari. Ni res?

SALIERI: Meniš? (*Strese strup v Mozartov kozarec.*)
No, pij no kaj!

MOZART: Na tvoje zdravje, prijatelj, za iskreno družbo to, ki veže Mozarta in Salierija, dva sina harmonije. (*Pije.*)

SALIERI: Stoj! Pčakaj, počakaj!... Ti izpil si!... In brez mene?

MOZART (*vrže prtič na mizo*): Dovolj, sit sem! (*Gre h klavirju.*)
Salieri, zdaj poslušaj
moj Requiem. (*Igra.*)
Ti jočeš?

SALIERI: To so prve solzé, ki točim jih: prijetno in bolno

mi je, kot da izpolnil dolg sem težki,
kot da zdravilni nož mi je odrezal
boleči ud! Te solze, dragi Mozart...
Nič se ne brigaj zanje. Dalje, hiti,
napolni mi še enkrat dušo z zvoki...

MOZART: Če vsi tako čutili harmonije,
bi silo! Toda ne: tedaj bi svet
ne mogel več živeti; nihče ne bi
skrbel za brige nizkega življenja —
vsakdo umetnosti bi vdal se prosti.
Malo nas je brezdelnikov, izbrancev
srečnih, krist prezirajočih nizko,
lepote večno-ene svečenikov.
Kaj ni res? Ali danes sem bolan,
nekaj težko mi je; pojdem in ležem.
Pozdravljen!

SALIERI: Prav. Na svidenje!
(*Sam.*) Za dolgo
boš legel, Mozart!... Vendar, nima li prav
in jaz, da nisem genij? Genij in
zločin sta nezdružljivi stvari. Ni res:
A Buonarrotti?... Ali je to bajka
tope, brezglave množice — in ni bil
stvaritelj Vatikana res morilec?

26. oktobra 1830. Boldino.

(Iz ruščine prevel J. Vidmar.)

Fran Albrecht / Kje je?

Kje je naših dni telmač?
Kje je on, ki zvezde nosi
v svojem srcu in njih blesek
kot zlató med ljudstvo trosi?

Ni ga danes sredi nas!
Kje je naših duš glasnik,
borec, prerok, svečenik?
Ni ga danes sredi nas!

Gladni, jadni, gadni čas!
Čas, ki silo malikuje,
v laž uklepa duš prostost.
Duh pigmejski zdaj caruje.

Resda je jasna. Pimejski? Jasnej da veji ne pojite?

Dr. A. Debeljak

Iz hispano-ameriške književnosti

(Ob stoletnici južnoameriške samostojnosti)

(Konec)

Ze v početku pričujoče razprave sem namignil na Chocanovo Iliado, «Neodvisnost Amerike», do 500 verzov, kjer junakujejo graditelji svobode: San Martín, Hidalgo, «vreden Jezusa na Kalvariji», Bolívar, Junín, Sucre, La Mar, Mille, Córdoba. Tu pa tam naletite na krilatice: Kdor tekmeča ceni, ceni sebe samega (Quien honra á su rival se honra á sí mismo).

Slednjič nagovarja mater Španijo, naj preboli svojo plemenito ničemurnost, naj ne poveša ponosnega čela, naj se na zmagozadobitni sliki vidi živa kreljut nad mrtvim kremljem:

O Španija, zakrivaj svoje jade;
Osveta, srd in črt za mater niso.
Boš narode dolžila svoje mlade,
Da ko gavrani izkljuli ti oči so?

De El Dorado, «divja epopeja», predstavlja v pričetku gorskega sanjača (pesnikovo drugo lice), ki svetuje: «Poet, bôri se z vetrovi in valovi; sam ostani na vrhuncu, če želiš aureole. Vrabci se družijo, orli samujejo.»

Y yo afirmé: — No debe gustar la musa mía
Del acicalamiento ni la sabiduría.
América es mi sola fuente de poesía.

Govoreč o sebi, ponosno trdi:

Kondor je moj oče, lev pa mi je ded

(lev je upodobljen v španskem grbu), skozi moje barbarske pesmi gre dvajset narodov in dvajset zastav, tu se vsiljuje sto samodržcev in se vrši sto prekucij...

Walt Whitman ima Sever; jaz pa Jug držim.

Zanosita Epopeya del Pacifico odklanja Saksonce iz južnih držav, hoče posnemati in doseči njih napredek; zato pa naj vsakdo ve, da «delo ni posledica za izgubljeni raj, temveč edini pot, da ga dosežeš kdaj». Zato je treba napora, da bodo preko daljnih ravnin «vlakovi dirjali in stresali grivo».

Pesem bodočnosti (El canto del Porvenir) govori mednarodne besede: Narodi, Rusija ni bila premagana. Japonec, kratek in bodeč, jo je zbadal v život, kakor komar napolnjuje bolnikovo

noč ali kot igla praska kožo pahidermu. Potem pa je prišla Yanki-landija...! Ta je zmagala, ne pa žolti dvor.

Los Estados Unidos con su mano de atleta
Realizaron entonces, la visión del poeta.

Vendar sever in jug bi morala delati sporazumno (Adam je bil s Severa, Eva pa Latinka), tako da bo dežela Amazonas Središče sveta.

Solnčna dežela, t. j. Perú (La tierra del Sol) obravnava v sonetih domačo prošlost, ki se nadaljuje v Heroičnem triptihu; tu se odlikuje zlasti Cuacthemoc, otožni indijanski kralj, ki se nikdar ni smejal, razen tedaj, ko so ga zajeli Evropanci ter izpraševali o zakladu:

Prišle so muke... Kraljev plemič neki v stok.
Glavó junaško dvigne resni Kvaktemok:
«Ni z rožami poslano meni!» zgolj velí.

Med tem podplate žgo mu, zubelj se razmahne
In včasi kot da prošnjo jecljajočo dahne,
Jezičke tvori, kot da reči kaj želi.

El Istmo de Panamá se zaključuje s primerom o ptiču pelikanu, ki se rani, da napita mlade:

Prav kakor ptica ta globoke rane
Ti z lastnim jeklom si v život zasekaš,
Da svetu celemu dajal boš hrane.

Los Andes, kot Laokontova kača, se vlekočez ves kontinent podobni velikanskim junakom z granitnimi štiti in srebrnimi šlemi; otožni so nalik prvobitnim prebivalcem, a ni glašu iz stisnjenih grl:

Zamaknjen, mrk... nobeden ne zastoka,
Le izpod čela strmega spolzela
Je tiha solza gorskega potoka.

Ciudad Fundada (Ustanovljeno mesto), t. j. Santa Fe de Bogotá, opeva v razvalovelih stihih postanek tega mesta. Ko si je početnik Jiménez de Quesada krčil pot skozi divje rodove, je prebil mnogo opasnosti: sedaj mu je tiger raztrgal konja, sedaj je videl zadušeno boo, ki so ji iz gobca moleli ogromni rogovi požrtega jelena.

Ciudad Moderna, t. j. Santa María de los Buenos Aires, predočuje ustanovnika Juana de Garay, razmah naselbine, hrušč in trušč v stobarvnem in stojezičnem pristanu, «vse v skladni godbi dela». Kakor Verhaeren in njegov sredozemski vrstnik Paolo Buzzi tako zna peruvanski bard utelesiti dandanašnje

vrvenje in drevenje človeške gruče, ki nudi vsem plemenom zavetje in je noseča mati bodočega pokolenja.

Tako zmaguje argentinska prekrasna prestolica, ker se v nji spaja rimski nagon, iberska preobjestnost in veselo poganstvo Francije:

Tal triunfa Buenos Aires, ciudad tres veces bella;
Porque no en vano corren. á confundirse en ella
¡El ímpetu romano, la ibérica arrogancia
Y el paganismo alegre de la divina Francia!

Vsa mehkota je združena v slavošpevu Ciudad Colonial (Lima-Perú), koder se šeta poet in vidi, kako se odpirajo pomoli nalik ogromnim metuljem, v kraju, kjer ni snega ne vročine, kjer se bratijo sadeži vseh podnebij, kjer palmovec ljubkuje s smreko:

¡Oh Lima! ¡Oh dulce Lima! Ciudad de los Amores...

deset zvezkov romanc bi napolnile tvoje ljubavne zgodbe, saj si bila in boš vedno prizorišče pustolovščin, odkar je veliki Pizarro prelił svojo čisto kri, ki se je

Razlila, razpršila tja čez tlak oplóčen
Ko snopec rož razevelih v rdeče vino pomočen.

Obsežna je tudi Ciudad Conquistada (Tenochtitlán-Méjico): Hernán Cortés je dal spaliti ladje, kajti vrniti se bi bilo sramotno: El regreso es infame. Pred nami vstaja krepko «bronasto» pleme Anáhuak, ki na svojih žrtvenikih časti Smrt, bogove čudnih oblik, žrtvujoč jim žive ljudi, mesto z vodovodi in prekopi; drzni knezi Quanthathualt, Netzahualcoyolt, Cuacthemoc, odhod Toltekov v 16. stoletju, prihod Aztekov, mehikanska Salamba, prekrasna Zochipapalotl (cvet in metulj) na razvalinah...

Kot drugi poet zasluži omembo Edilberto Zegarra Ballón (Arequipa, 1880), ki je priobčil *Vibraciones, Poemas* itd. Bovilla hvali na njem preprosto, tekoče in zvonko besedišče brez iskanih zverženosti. Njegove vrline so vidne že na dvajsetorici štiri-vrstičnic *Amor y poesía*:

Kaj je pesništvo? Vse tisto,
Kar ljubi, trpi, se sveti, leskeče,
Kar dviga se nad blato nečisto,
Kar bláži in dela nas večé...

Santo Domingo (Haiti). Med prozaiki je znan Tulio M. Cestero, ki v nekem spisu predstavlja letošnjega slavljenca Ronsarda v živahnem pomenku s slikarjem Watteaujem, in Américo Lugo (1870), avtor knjig *Heliotropo, A punto largo* itd. Joaquín Alfán ga je nazval najbolj nadarjenega in bistrega med dominikanskimi novelisti.

Med epiki nas pozdravlja R. Pérez Alfonseca, ki je leta 1911. v Parizu dal na svetlo pesnitev Bolívar, kjer poleg velikega osvo- boditelja nastopajo še generali San Martín «kot blesteči solčni zatop», Sucre «ognjeni izpodnebnik», Páez, «lev, ki je videl drugega velikega plemenitega (španskega) leva, svojega zoprnika, poraženega in v čigar prsih, močnih ko hrast, je imela ptica srčnosti svoje gnezdo», potem O'Higgins, Lamar, Necochea, Córdoba, Soublette, O'Leary, Sandes...

Mehak lirik pa je bivši konzul F a b i o F i a l l o, spominjajoč na Španca Bécquerja, na Heineja; prevajal je tudi Musseta. Lani je obelodanil Conciones de la Tarde. Rubén Darío pravi o tem rodoljubu, ki je danes v ječi, «da misli s srcem». Uporablja domala samo asonanco.

V a t r i j u.

Sijajna od lepote in miline
Je v veži božji prikazala se
In vsi so se gredoč ji umeknili,
samo jaz ne.

Kakor roj metuljev razigranih
Letela hvala je okoli nje:
Poklanjali so vsi se ji vdani,
samo jaz ne.

Potem pokojno slednji in brezbrizno
V bivališče svoje je odšel
Pa brezskrbno zdaj živé in mirno
ah vsi, samo jaz ne!

Za S a n S a l v a d o r imam na vpogled primere za enega samega lirika, to je Isaías Gamboa (1872. do 1904.), ki zlasti bujno predstavlja pomladansko razkošje. V «Sliki» pa govori o velikem podobarju, ki je napravil ženski obraz, a dolgo ni mogel pogoditi otožnega nasmeška. Slednjič se mu je posrečilo s svetlobno potezo. Tedaj pa nalik grškemu Pygmalionu:

Umetnik dolgo gleda svoje delo,
S tesnobo nemo ko zamaknjen diše...
Tedajci pa tako ga je prevzelo,
Da na portret pritisne usta vrelo:
Nasméhljaj pa v poljubu se zabriše!

U r u g u a y ali vzhodna ljudovlada se ponaša z obilnejšo žetvijo. Najprej dve, tri besede o prozi. Tu je Manuel Bernárdez (* 1867), sotrudnik pri mesečnikih in tednikih v Montevideu in Buenos Airesu. Miguel Cané je pisal o njegovi knjigi De Buenos Aires al Iguazú: «Mimogrede ste načrtali nekaj skromnih slik, nalahno in spretno, ki so pravi umetniški biseri. Tu so korren- tinske gospodinje, vračajoče se iz ujetništva; izkrcale so se med veselimi vriskanjem očetov, sinov, bratov, celokupnega naroda; vendar ne da bi poljubile svojce, stopajo tiho in brez besed med

osuplo množico skoro v sredino mesta, dospo slednjič pred po-
nižni božji hram, vstopijo, se vržejo z licem na kamenite plče
in po kratki zahvalni molitvi vstanejo naposled osvobodene ter
padejo kot iz uma od sreče svojcem v objem, ljudstvo pa ploska,
ker pojmuje strašno veličino trpljenja onih duš, ki so pravkar
izpolnile zaobljubo... Prvi argentinski slikar, ki bi čilo in čuv-
stveno prenesel na platno to vašo podobo, bi utegnil uresničiti
nevenljiv umotvor.» Pisana in bujna je črtica *La maravilla de
América*, popis razsekanega gorovja in slapovja, nad katerimi se
pne «sto mavric liki mostovi miru».

Carlos Oneto Viana je dal na svetlo *El Pacto de la Unión*,
La diplomacia del Brasil en el Río de la Plata etc.

Alberto Palomeque ima med drugim obilico iveri, misli, ki jih
je često zaradi besednih dvoumnosti težko ponašiti. Vendar naj
sledi nekaj izrekov:

Pride trenutek, ko živiš brez ljubezni, kakor se hraniš brez
vina in brez vode.

Znati ljubezen prodajati ni tako težavno kakor znati kupiti jo.

Ako je veselost duha velikega pomena za vnanjo borbo, je
osredotočba duše vzmet za velike prekucije.

Političnega Mefistofela nikoli ne manjka pri poroki ali pri
pogrebu svojih prijateljev in nasprotnikov; tako razodeva, da
enih ni ljubil, drugih pa ne črtil.

Zloraba politične laži dokazuje npravstveno propalost družbe.

Notranja žalost krepi dušo, čeprav izpodjeda telo.

Bclečine nas silijo, da si snujemo idealen svet.

Victor Pérez Petit (Montevideo, 1871) je kot literarni zgodovinar
obelodanil dela *Los Modernistas*, Cervantes, Zola itd. Juan
Francisco Piquet sodi o njem: «Obdarjen po narodi s sijajnim
razumom in velikim spominom, si je nabral s študijem bogat
zaklad znanja... V vseh njegovih spisih opažaš krepek talent,
izdatno erudicijo, zlasti glede francoske književnosti.» Govoreč
o Zoli, katerega visoko ceni kakor ga tudi njegov sodeželan Payró,
se dotika splošnih idej, n. pr. razlike med genijem in talentom;
med prve mu gredo Homer, Ajshil, Izaija, Dante, Shakespeare,
Cervantes, Hugo, med druge pa Sofokles, Lucretius, Platon, Hora-
tius, Ariosto, Manzoni, Molière, Mallarmé, Byron.

«Razumeti se pravi skoro enak biti. (Prim. Župančič: Umetnik
in ženska.) Da razumeš Homera ali Shakespearea, se moraš po-
vzpeti do njiju, in višina je znatna za liliputance. Zategadelj je
Zoilos preziral Homera, La Harpe premalo čislal Shakespearea.
Kdo dosega polet zvezde? Kdo bi se močeval z Niagaró? ...»

«Carlyle vprašuje na eni najlepših strani Herojev, če se vsakdo med nami ne čuti večjega, kadar se poklanja nečemu višjemu od sebe; razvidno je, da se je ta misel mogla roditi samo v plemenitih možganih. Male duše ne pojmujejo velikih; izkvarjena srca ne ljubijo plemenitih...»

Arturo Giménez Pastor, kakor pravi Eduardo Ferreyra, je napisal krepke, izvorne stvari, ki se včasih vidijo kot izliv tesnobe duha, vdanega najbolj melanholični romantiki, včasih pa kot navdušen izbruh najbolj vnetega propovednika realistične struje. Delo njegovo je zvest odsev in odmev njegove čudi.

José Enrique Rodó (*1872) je vodil cbzornik La Revista Nacional ter izdal med drugim «Ariel». «Trudil sem se,» piše v lastnem životopisu, «da bi razširil v ameriški pismenosti zmisel za ideje, odvajajoč jo od ozkega in sebičnega personalizma, ki označuje najnovejše pojave naše književne delavnosti, zagrajene v čisti artizem in zgolj individualno čuvstvovanje.»

Raúl Montero Bustamante iz Montevidea (1881) pravi sam o sebi: «Višjih šol nimam in ne poznam discipline niti metode; dušno življenje se je porodilo v meni na slepo srečo, po neodoljivih dednih težnjah in po romantičnem kovu mojega značaja.» Prve svoje verze je obelodanil l. 1898., ureja smotro Vida Moderna in je sestavil tudi pesniško zbirko Južnoameriški Parnas. «Literarno življenje argentinsko in urugvajsko smemo smatrati za telo z eno dušo,» je zapisal v nekem dnevniku. Iz njegove poljudne novelistike veje dih tesnobe (Strah, Slučaj profesorja Krausa, Mrtve stvari, Tajna vetrov, Divji ogenj itd.). Kot stihotvorec je znan po svojih simbolistično-dekadentnih kompozicijah. Vzemimo za zgled

Nokturno.

Mrtvaškoturobno pod nočjo tesnobo koraka
Ko senčen privid iz dežele, kjer vladajo Sanje;
S težo veliko sred mraka
Glavo mu pritiska spanje.

Mrtvaškoturobno stopa v soju luči medleče,
V soju bele, hladne lune, hladne in bele ko rajni.
In senca blodna se vleče
Po pustini mu brezkraini.

Mrtvaškoturobno stopa potnik iz dežele čudne
Preko ravnega polja, ki črne slutnje tresó ga,
Tiščé ga misli trudne,
Solze, stiska in nadloga.

Zalostno korača in pobito v daljino se maja,
Sklonjen pod neznanskim tovorom sto mrtvih idealov.
Tožno zrl, kako odhaja,
Izza svojih sem kristalov.

To je moj duh, božjastni snohodec, mesečnik,
Ki v vek se šeta po deželi, kjer vladajo Sanje,
To moj duh je mesečni nočnik,
Ki rad bi našel svoje spanje.

Luis Escarzolo Travieso piše oblikovno dovršene pesmi, ki pa včasih ostanejo nejasne spričo redkih in razbrzdanih obratov in dekadentizmov. — Emilio Frugoni je jasen učenik odločnosti in moštosti:

Kadar boleš ti čisto dušo rani,
Naj živo bolj zapolje v tebi kri.
Če kládivo udari po balvani,
Se vselej skala mračna zaiskri...

(A un luchador, borcu.)

Med najmlajšimi je J. Casal, ki je že našel svoj notranji ritem in izraz, izdal v zadnjem času *Nuevos Horizontes* in *Humildad* (Ponižnost). Prvak vseh urugvayskih pesnikov pa ostane Julio Herrera Reissig, ki je imel srčnost, biti samo literat in je za lakoto umrl. V prvi dobi je stopal za dekadentskim splinom, «za cvetnimi somnambulizmi in žametnimi slovesi». Pozneje se je približal načinu, kakor ga je najbolje gojil Francúz José María de Heredia, izboren slikar in podobar. Herrera y Reissig je veščak v «kralju sonetu», kakor nazivlje to obliko J. A. Silva. Pred sabo imam tri dvanajststorce dovršenih umotvorov, ki odtehtajo po svoji zgoščeni ter izbranosti izrazov dolgovezne pesnitve. Vzemimo deskriptiven primer.

Noč.

Z očmi se praznimi po gori noč ozira,
Košuta šibka tak, braneč svoj rod zasede;
Kot da prijela dar preroški so besede,
Blencajo v snu navdihnjenem vsa polja šira.

Pošasti troje vitkih se v obzor izvira,
Zamaknjeni topoli... Petelinu se blede.
Polnočna ura. Zar resnobne lune blede
Veliča vsako stvar in v nem jo čar zastira.

Višnjevo jezero — še senca ga ne žali —
Ko čista vest planine v spanju se zrcali...
Klečé nad vodo gladko, diha vanjo tesno

Pastirček blazen, ljubil mesec rad bi beli.
V sanjarski vrt uspávanka mre od zibeli...
Vijó na vruga psi pred samostanom besno.

Poglejte plastične podobe: Zastavne matere hodijo med deteljo, kažoče bujne prsi, s katerih visé liki zreli sadi rdečelični otroci (Las Madres). — El sol es miel, la brisa pluma y el cielo pana, t. j. solnce je med, sapica puh in nebo žamet (Los Perros). —

Proti zori švigajo vitke lastovice nalik strelicam izgubljenim poražene noči (El despertar, Prebujenje)... Tetis žrtvuje Bogu belo mleko svoje molitve (El Alba, Ob zori)... Včasi so prispedobe preciozne: Večer plačuje v božanskem zlatu težki trud (Na polju). Redkckdaj abstraktne: Nedolžnost dneva se umiva v studencu... Tu pa tam mu je kak obrat malce polten, n. pr. v «Kopeli», v «Zornicah». Za sklep naj podam še Decoración heráldica:

Okrasje na grbu.

Gospa, ljubav se moja tebi klanja,
Čeprav žalitev tvoja me odganja.

Góngora.

Sanjalo se mi je: kraj stene hladne
Kjer se končujejo življenski poti,
Razkošna stopaš v divni sprelepoti
V baršunu iz črnine nenavadne.

Nožica tvoja, vzor beline skladne,
V peklenko neusmiljeni grozoti
Tepta uboge duše krotke, ki jadne
Mro po ljubezni tvoji krivoroti.

Ljubav pa moja sladka vedno hodi
Otožno kakor janjček slep povsodi
Po sledi vonjajoči tvoje sence

In meče pod krvniško tvojo nogo
Srce to suženjsko ti za preprogo,
Hoteč med tvoje kraljevske mučence.

Zadnja v abecedi, prva po duhu, je *Venezuela*, domovina velikih osvoboditeljev (Bolívar, Sucre, Miranda), ki se je prva politično osamosvojila in prva delovala za dokončno emancipacijo južnoameriškega mišljenja. Tu se je rodilo gibanje, nazvano «criolismo», korenito, narodno, teoretično, zavedno stremljenje po duhovni neodvisnosti. Začel je kreolizem proti l. 1890. Manuel Vicente Romero García z romanom *Peonía* (potonika); teorijo njegove estetike pa je oblikoval Urbaneja Achelpolh, znan tudi po romanih in povestih. V kratkem je nastala ugledna literatura. Rafael Bolívar je dal *Cuentos Chicos* (drobne povesti), Miguel Mármol «*Navade v Caracasu*» (*Costumbres Caraqueñas*); drugi romanopisci so: Tosta García, Arévalo González, Pío Gil s svojim Kozličkom (*El cabrito*), Picón Febres (*El sargento Felipe*, *Flor*, *Fidelia*, *Ya es hora*), R. Cabrera (*Mimí*, *La Guerra*), Carlos Paz García, Alejandro Romero García, Victor M. Ovalles. Med dramatikami slovejo: Ruiz Chapellín, Enrique Soublette, Salustio González; med pesniki: Lazo-Martí, pevec ravnin (*llanos*), Samuel Darío Maldonado, Abelardo Gorrochotegui, Dámaso Almeida;

med kritiki: Angel Rivas, Key Ayala, Jesús Semprúm; med socialnimi pisci: Julio Salas, Laureano Vallenilla, Pedro M. Arcaya; med narodopisci Tulio Febres Cordero, Landaeta Rosales, Manuel Segundo Sárchez; med zgodovinarji: Duarte Level, Andara Lecuna.

Med nadaljnjiimi Venezolani so poznani idilični Antonio R. Álvarez (Caracas, 1875.), njegov someščan Manuel Díaz Rodríguez (1868.), avtor zanositih, psiholoških romanov, Alejandro Fernández García (1880.), ki je vzgojil svojo domišljijo s čitanjem umetnikov, ki družijo zvonko besedno orkestracijo z bogato barvitostjo: «Zaznave, gredoč skozi njegovega duha,» pravi Pedro Emilio Coll. «dobivajo diadem in kraljev plašč in prihajajo na plano v svetlih stavkih, ki vzbujajo godbo in barvo njegovih ritmov. Človek bi dejal, da mu teče po žilah kri Inkov in da si hoče v umetnosti ustvariti obširno idealno carstvo.»

José Gil Fortoul (Barquisimeto, 1862.) je obelodanil nekaj romanov kot *Pasiones*, potem *Recuerdos de París* (Pariške spomine), *Julián*, *Filosofía constitucional*, *Filosofía penal*, *El humo de mi pipa* (dim moje čedre), *Idilio*, *El hombre* (človek) y *la historia*, etc. Štiri debele zvezke obsega njegova *Historia constitucional de Venezuela*.

Miguel Eduardo Pardo iz Caracasa (1868.) je sodeloval pri listih *El Globo*, *El País* in *El Imparcial* v Madridu ter obelodanil romane *Villabrava*, *Volanderas* (tekači), *Todo un pueblo*. O poslednjem pravi gori navedeni Álvarez: «To delo je bilo spočeto v strastnih urah, v zagonu viharne mržnje in jeze. Ne smete iskati v teh straneh odbleskov čiste umetnosti, zato pa čutite v njih žar iz peči, skoro divji zalet, ki mu daje neobičen pridvig.» Pardo je umrl l. 1905. v Parizu.

Juan C. Tinoco iz Maracaiba je priobčil med drugim potni album, *Album de Viajero*, in sodeloval pri karakenjskem listu *El Cojo Ilustrado*. Kritik Coll ga je označil takole: «Tinoco ni brezčutnik, ki živi zaklenjen v svoj slonokoščeni stolp; grbe in spake sodobnega sveta dražijo njegovo čutljivost in mu izvablajo krasne klice ogorčenja na ustnice.» Dobro je znal predočiti zločinsko množico, la *moltitudine delinquente*, kakor jo naziva Sighele.

J. M. Vargas Vila naj nam zaključi vrsto venezolanskih prozaikov in z njim *Rufino Blanco Fombona* (1874.), čigar posamezne zbirke so prevedene na francoščino, n. pr. *Contes Américains*. Bivši guverner pokrajine Alto Amazonas je razen tega obelodanil roman *El Hombre de Hierro* (Železni človek), pripovedke *Cuentos de Poeta*, *Más allá de los horizontes* (onstran

obzorij), Cantos de la prisión y del destierro (pesni v ječi in pregnanstvu) itd. Temperamenten pisatelj, ki je bržkone iz političnih razlogov sedel l. 1906., 1909. in 1910. v zaporu «La Rotunda» v svojem rodnem mestu. Sicer pa ga že v njegovem potopisu «Bloemenvelden» imenujejo njegovi nizozemski sopotniki anarhista, nihilista, blazneža, ko jim razklada svoje razvratne misli: «... v imenu krščanstva se podirajo častitljivi templji častitljivih domačih božanstev; v imenu civilizacije se odloča smrt knezom, in junaki zažigajo stoletne rokopise kitajske zgodovine; in sovražstvo pokončuje, česar pohlep ne mara...» Vsako sredstvo, strup, bodalo, dinamit bi bilo dobro, da se uničijo velike, agresivne države Anglija, Francija, Nemčija, Rusija, Združene države... Ko pa mu sredi takih pomenkov konji nevarno cdskočijo in ga sopotnica opomni, da ne zna kočijažiti, ji ponosni Venezolan odvrne: «Gospa, sposoben sem voditi solnčne konje!»

Fombonove pesmi so po letu 1899. nastale v tujini, v Novem Yorku, po Španiji, Nizozemski, zlasti v Parizu, veliko jih je pa zložil tudi v karakenjskih temnicah. Označuje jih svobodomiselnost. Nekje je dejal avtor «Krista anarhista»: Suženjstvo in posnemanje na idejnem območju pripravlja, da sprejmeš jarem v praktičnem življenju. To velja za književnike, državnike in zakonodajce. Prav tako nizkotno je, posnemati pesnitev kakor posnemati družabne naprave.

Take misli prevevajo sonet Á Venezuela, pesnitev Bolivarjeva zakletev na Aventinu (l. 1805.), kjer se mladi junak v večnem mestu zakolne staremu spremljevalcu, porezati španske kremplje:

Juró al viejo filósofo cortar la garra ibérica,
Y conquistar un día la libertad de América...

Nadaljna oznaka: bojevitost. «Kako je krasna kretnja bojevnika! Kako privlači zmagovalca lavorika!» Zato prosi vilo: «Daj mi na roke mišic in v dušo slavohlepje!» (La Vida.) V nasprotju s Casalom smatra življenje samo kot najlepši spev: El mejor poema es la vida, Los cantos mejores son nuestros amores, Son nuestros amores y nuestros dolores.

Miče ga nestalno, «prezimujoče» klateštvo, potovanje, poplahi. Z Wildejem pravi o sebi: I am of those who are made for exceptions not for laws, jaz pa se štejem med one, ki so rojeni za izjeme, ne za zakone. Ali boste vihro vklepali? Sodili njega?

Pravica je neumna; pravica hoče
Zmago bojazni pa bedastoče
Nad neugnano smelostjo...

(De la Mazmorra.)

Trpljenje v tranči ga je slednjič potrla: z bogom, govorniški triumfi na trgu, mladostni spevi, donjuanske ljubezni, potniške ladje, marmorna in jeklena proga; življenje me izdaja, razočaranje napolnjuje čašo z žolčem, srce mre na križu, sto let mi je... (El triunfo del dolor.) In ko je v cerkvi čul med kaznjenci orgle in petje in molitve: «zaplakal sem brezbožnik in prerajalo se mi je srce» (La Comución de los reos). Potem ga najdemo zopet kot diplomata v začarani deželi krasote in vilinskih pravljic:

París, tierra encantada,
Patria de la hermosura, ciudad de cuentos de hada...

v mestu, ki ga preklinja, kadar hoče osamosvojiti svoje rojake pisatelj od francoske misli.

Kot idilik premre Fombona lepe zasanjane pokrajine (Corazón adentro) in polno ljubavnih stihov:

Al partir.

Estreché sus quince años;
Besé la boca de flor
Y los cabellos castaños, —
Junto al viejo mar cantor.

— Piensa, amada, en el amante;
No me quieras olvidar.
Y cayó una estrella errante
En la copa azul del mar.

Pri odhodu.

Objel sem njenih petnajst let;
poljubil jo na usten cvet
in na kostonjeve lasé,
tik starega pojočega morja.

— Misli, ljuba, na dragega;
Nikar me ne pozabiti.
In pala je blodeča zvezda
V sinjo kupo morja.

Sveže je pisan dramski prizor El Castigo del Ávila. Pod noč se na gori Ávili pojavi v gozdu razcapan, napol živinski, napol razbojniški izdajica, Juan Vicente Gómez, ki bega in teka že ves dan, proseč Boga pomoči; toda vsa narava — slaba vest — ga bije in odganja in hamadriade mu preté:

Sestradan boš klatil po gričih se pustih,
Za tabo vil pasji bo trop,
Preganjan, preklinjan po slednjih boš ustih
In jastrebi bodo tvoj grob.

Poleg tega najboljšega venezolanskega barda se je izkazal še Pedro César Dominici, o katerem sodi Vargas Vila naslednje: «Pedro César Dominici nam je dal najlepšo atiško pesen, edino, s katero se sme ponašati naša Amerika, tako jedno varana s solzavo drobnino kričavega lažiintelektualizma in s pomilovanja vredno kritiko zavistnih kopjanikov.» Dominici goji pesen v prozi kakor Pierre Lcuys ali kakor Baudelaire. Posebej omenim štiri peresnico «Nestalnica» (Las inconstantes): val, oblak, ženska, množica. Naj poslovenim

O b l a k.

Razblodno kopni, koprní pod obokom misterija; ustvaril je deželo sanj, nalcg ima, izpreminjati mistično panoramo; ustvaril sence in ustvaril ljubav, to je eterski klatež, magični potepuh. Tvori zarjo, se maže s karminom, zavija se v peplos iz svetlega zlata, z rumenilom se barva. Zdaj je koprena neveste, takoj pa strelica, lev, snopec klasja, utrinek, lavorov venec, halja mrtvaška; pa se zgubi daleč, prav daleč, meglen in zabrisan, potem pojavi se v drugih pokrajinah obrizgan z lučjo, krvav, otožen, v črno oblečen.

Zračni kralj, ti plodiš mater zemljo, ti krasiš belo obleko jutranje zore, ti nosiš alegorijo v biblijsko legendo, ki je stvorila nebo in občila sinjino, ti si posvečen, ker živiš na višavah, ti si bog, ker te častimo; vendar pa si izpremenljiv in opolzel. Upodabljaš ideal, pa si podsmev. —

Zadnja v četvorici, Množica, je človeški val, ima ironijo oblaka in muhavosti ženske.

Victor Recamnde se včasi popne do verhaerenski razgibane simbolistične himne, n. pr. Drevo, dočim je Leopoldo Torres Aban-dero (Caracas, 1862.) dovršen brusilec sonetov.

Med najmlajšimi bi bilo imenovati še polno darovitih stihotvorcev: redki Julio Planchart, nežni Juan Santaella, vzositi Luis Correa, Rafael Recao, Sergio Medina, Duzán, Arreaza Calatrava, Schmidke. Navedem pa samo sledeči sonet, ki mu je naslov vzet iz začetka Dantejeve Divne komedije:

Eruardo Carreño: Nel mezzo del cammin...

A tientas iba por la Obscura Selva; y de pronto llegó á mí	Tipaje grem skoz mrak Goščave:
Un hombre de extrana figura,	Pred mano tujec obstoji,
Como en el mundo jamás vi.	Moža tak čudne še postave
	Zrl nisem svoje žive dni.
Miré en su rostro la amargura	Zrem v licu mu grenkost težave
De intenso pesar. Un rubí	Globoke. In rubin gorí
Resplandecía en su alma pura:	Iz čiste duše mu sanjave:
El odio que llevaba allí.	Sovraštvo, ki ga tam goji.
En sus ojos ardía el estro.	V očeh mu strašen zubljel polje,
Y le dije, lleno de horror:	Da me oblije mrzel pot:
— ¿Cuál es el camino, Maestro,	Po kateri poti bi najbolje
	Biló kreniti, o Gospod?
Cuál es el camino mejor?	Ves mrk mi dé, zlovešče volje:
Y él, melancólico y siniestro:	K bolesti vodi vsaka pot.
— Todos conducen al Dolor...	

Kateri splošni pojmi in dcjmi bi se dali izluščiti pri čitanju sodobnih hispano-ameriških pisateljev? Najprej to, da pride

dvajset pesnikov na dva prozaika in enega kritika, torej izredna pesniška plodovitost, kakor ugotavlja Fr. Contreras (Mercure de France 1. III. 1924). Nadalje dejstvo, da osebnosti kot Alfonseca, Banchs, Blanco Fombona, Casal, Chocano, Darío, Dublé Urrutia, Fiallo, Freyre, Herrera Reissig, Nervo, Silva predstavljajo pesnike, če ne prvovrstnih stvariteljev, z odličnimi vrtilinami, ki po svoji inspiraciji ter besedni izbranosti, cziroma dušeslovni slastnosti prekašajo večino mlajših poetov med latinskimi narodi. Po večini so si ti iskatalji lepote ustvarili duhovno domovino, ki se ne krije z zemljepisno in politično, kajti domače ozračje ni kdo ve kaj prikladno za umetnost ali pa se niso znali poglobiti ter izraziti svojo okolico. Reakcija proti eksotizmu pa se je že pokazala, in sicer najjače v Venezueli.

V vseh republikah se ne goji enakomerno umetnost. Ali je pri tem udeležena mešanica z africo-andaluško krvjo? Blanco Fombona meni, da ne; češ, da velja za njegovo domovino baš obratno: večina veleumov je tam belega plemena ali vsaj prevesno kavkaškega pokolenja. Slično je z Argentino, kjer je bilo etiopskega elementa cd nekaj bore malo in je danes skoro povsem izginil: vendar se ta dežela odlikuje po umskih zmožnostih.

Značilno je to, da najbolj cvetoče, trgovske in obrtne dežele niso hkrati v umetniškem pogledu na višku: Costa Rica, Chile, Argentina; prekašajo jih druge, kjer imajo umetniki ugodnejše stališče. Ti si morajo skoro vselej iskati stranskih zaslužkov, da morejo uspevati, drugače utegnejo podleči v boju za obstanek. Navzlic zaslugam, ki so si jih pridobili slcvstveniki kot Groussac, J. González, Lugones, Larreta itd. se še pričakuje stvaritelj globokega in širokega umotvora v prozi.

*

Nagon, spoznavati svet okoli sebe, in vnanja prilika južno-ameriške stoletnice je privedla do teh nagličnih obrisov in to tembolj, ker so se tudi omenjene republike zanimale med svetovno vojno za našo usodo, kakor sem že svoječasno omenil v «Slovenskem Narodu». In baš te dni čitam, da je sredi aprila t. l. buenosaireski list La Nación priobčil študijo J. Leóna Pagana o našem Meštrovicu. Stiki s hispano-ameriškimi ljudovladami se bodo še zožili, saj se namerava ustvariti stalna paroplovna zveza med njimi in Dalmacijo. Zlasti v Chiliju imamo izza treh rodov prospešne naselbine, ki štejejo med seboj «kralje nitrata», ki so vzdrževali jugoslovanske odbore v Parizu in Londonu. «Tako je Jugoslavija nekako v položaju kolonijalne velevlasti, vsaj toliko, kolikor jo

zastopajo, ljubijo in ji lahko strežejo sinovi, ki so ohranili tesne jezikovne in krvne spoje z njo» (J. d. Débats, 5. aprila 1924).

Memento. Uporabil sem članke v Figaru 1. januarja, 6. in 20. marca, 3. aprila 1924.; R. Beer: Span. Literaturgeschichte I in II; Menéndez y Pelayo: Las cien mejores poesías líricas, Madrid 1908. Za staršo dobo nekaj francoskih prevodov: A. Milliena; J. Jetmar: Jihoamerické povídky, Světová knihovna 775 do 776; največ pa sta mi služili Manuel Ugarte: La Joven literatura hispanoamericana, antología de prosistas y poetas, Paris, 1906, Armand Colin XLVII+320 in C. Santos González: Antología de poetas modernistas Americanos, Paris, Garnier hermanos, 1913, LXXVIII+426.

Vinko Košak / Da bi bil sam

Da bi bil samo enkrat sam,   Pogledal bi nazaj
tako sam s seboj,   v vse ono, kar sem živel
da bi me objel hlad veseljstva.   in me je nosilo ko reka.

Vem, da bi takrat
onemel za večno
in utonil
v zarji svitov,
ki so jih rodile noči
brez spanja.

Ne vem, kaj bi pisal — Ali pa vem. Kje je meta, kje rima, x, y, z, 25/1.

KNJIŽEVNA POROČILA

Slovenska kritika. Bilo je leta 1908. Izšla je knjiga, slovenska knjiga. Knjiga, kakršna ne izide pri nas vsak dan, niti vsako leto, niti vsakih deset let ne: uteha srcu, ki išče, duši, ki vprašuje brez odgovorov; pogledi v misterij: brezna in prepadi; knjiga lepot in modrosti, za Prešernovimi Poezijami morda knjiga najdragocenejših verzov — skratka: izšli so Samogovori. Seveda je izšla tudi kritika, slovenska kritika. Kritik pač vzame v roko knjigo, lista in čita. Kaj čita, ne ve. Ne ve, a vidi: evo, to so črke in to so besede. Zatorej sede in napiše: Ta knjiga je ploha besed... Kdo bi ugovarjal taki aksiomatični dogmanosti?

Kakor rečeno: to se je zgodilo leta 1908. v «Domu in Svetu».

Bilo je natanko šestnajst let kasneje. Svet se je tačas porušil in utonil v plamenih. Kakor kup plevla je zgorela kritikova recenzija. Ni pa zgorela knjiga verzov, ostala je v srcu človekovem in je živa in bo zmerom bolj živa. Kajti napisal jo je umetnik. — Zgodilo pa se je, da je umetnik napisal novo delo. Res je, da ni šel vpraševat profesorjev, kakšno obliko naj dá viziji svoje duše. Poslušal je samo ukaz svoje inspiracije, vdan služabnik življenju, ki je snovalo v njem. In zato je umetnik napisal umetnino in vdihnil vanjo življenje svojega življenja. A kaj je bilo, kar je napisal? Ali drama ali povest, ali sen ali pesem

samo? Kdo bi to mogel vedeti! Umetnikovo delo je zmerom neocenljivo, neprecenljivo. Neocenljivo kot vse, kar ustvarja priroda. Recenzent umetnino samo tolmači, odgrinja zavese, ki jo zastirajo, išče sledov do njenega zagonetnega bistva, nje vznika in vzrasti. To pa more samo duh, ki je zmožen absolutne podreditve umetnini ter kdor se ji ume približati z vseodpovedljivo ljubeznijo in spoštovanjem. Približati se ji s tisto ljubeznijo, ki ga naredi enakorodnega z umetnikom. Samo tedaj bo našel sled do bistva umetnine, ključ do snovanja umetnikovega. A sodbe ni, ni človeške sodbe na svetu! Pri nas — seveda je. Pri nas se čuti kritik visoko nad umetnikom, kritik je sodnik, umetnik žrtev, kritik vstane zoper umetnika. In res je vstal kritik, slovenski kritik, povzdignil svoj glas in govoril z umetnikom, kakor s šušmarškim pisarčkom. Z neokretnimi prsti se je dotaknil nežnega metuljega krila, ga prelomil na dvoje in rekel: «mrtvo je in pusto». Iz šolskih nauk in lastnih doktrin je iztesal Prokrustovo posteljo, položil nanjo živo telo umetnine, natezal, kar je bilo prekratko, sekal, kar predolgo. In ležalo je mrtvo in pusto. Ne Pegaza, Poezijo je vklenil v galejo. Glej, stala je mrtva in pusta. Iztrgal je besede iz vročega organizma. Res, bile so mrtve in puste. In ko je tako bilo vse mrtvo in pusto, je zapisal, da je delo — ki ga je malo poprej imenoval umetnino — nedozorelo in nedonošeno. — A najbolj žalostno je to, da se kritik ni zavedal, kako žalostnega posla se je bil lotil: da je defloriral deviški sen pesnikov; da je vrgel ljudem ponarejen dragulj — senzacijo. Da je kriv, če razpravljajo o temi ljudje, ki razpravljajo običajno o devizah, o politiki in ženskah...

Vse to se je zgodilo leta 1924. v istem listu.

Slovenska kritika: dvolična krinka! Samo da nje ena stran ne gleda v preteklost, druga pa v bodočnost, temveč da je prvi ime literarno analfabetstvo, druga pa se zove kulturni snobizem. Ta se je preobjedel belega kruha. Prvi bere z očmi, drugi z možgani. Drugi je samo za las višja evolucijska stopnja od prvega.

V babilonščini današnjih dni, ki ni zmešala ljudem samo jezikov nego tudi pojme, pa se je ta dvoobraznost slovenske kritike izmaličila v brezobraznost.

Naposled pa je logično: kdor veruje v umetnost Carja mavričnih kač, ne more hkratu verovati v umetnost Veronike. Eno ali drugo je; oboje ni. In še je logično: kdor vneta in strastno išče, bo zmerom kaj našel: če ni pege v predmetu, je pega v očesu. In kdor siloma hoče grajati, bo zmerom našel dovolj gradiva za to: če ni tega preveč, potem je onega premalo. Ah, jaz pa bi želel samo, da bi slovenska kritika končno že mogla in hotela doumeti, da beseda kritik ni v nikakšni etimološki zvezi z besedo kljka! Fran Albrecht.

P. S. Podrobno analizo «Veronike Deseniške» objavi «Zvon» v prihodnjem letniku.

Fr. Maslja-Podlimbarskega zbranih spisov 1. zvezek. Uredil dr. Janko Šlešinger. V Ljubljani. Izdala in založila Tiskovna zadruga.

Bili so časi, ko smo se navduševali za pristno narodno umetnost, za čisto, krepko, bistveno slovensko individualnost, ki bi bila tako samoslovenska, kakor je umetnost Gogolja, Dostojevskega, Tolstega in drugih ruskih realistov samoruska in se na prvi pogled loči n. pr. od skandinavske ali danske. Čitali smo severnjake Jacobsna, Björnsna, Kiellanda, Liea in druge ter iskali, v čem tiči

bistvo njihove umetnosti in kateri slovenski pisatelj se je najbolj približal temu visokemu cilju. Imenovali smo seveda v prvi vrsti Jurčiča, ali nekaterim se je zdel prerobati in da opisuje samo tipe ter kmečke originale. Rekli smo, da doslej še ni opisan pristni slovenski človek, ker okoli nas diha preveč nemškega duha, in sta pisatelj in model, četudi nezavedno, pod tujim vplivom. In v tistih časih sem naletel v «Ljubljanskem Zvonu» na Podlimbarskega spis «Plaznik in kirasir Martin». To je bilo zame nekaj tako pristržno domačega, kakor še zlepa nisem čital, in zdelo se mi je, da bi ta slika s kmetov obdržala tudi v prevodu vsaj individualni slovenski kolorit. In teh misli sem še danes, zakaj toliko zdrave realitike, samoniklosti ter krepke karakterizacije, toplih tonov in sočnih, polnih barv ne najdete kmalu. Koliko intimne, tihe umetnosti je v tej preprosti sliki iz gorenjskih dolin, naravno in lahko je pripovedovanje in značilno opisovanje oseb in krajev. In pisateljsko poštenje — to lepo lastnost ima Podlimbarski v polni meri. Ne zapiše stavka, ki mu ni prišel iz srca. Zato so njegove besede tako tehtne, premišljene in segajo v srce. Ni formalist ali artist, in vendar je njegov jezik poln, kipeč in bogat kakor samo pri naših najboljših. V uvodu čitamo, s kakšno ljubeznijo je prebiral slovenske knjige v svojih mladih dneh in kako je ljubil Jurčiča. «Njegovega Jurija Kozjaka je bral v enem letu desetkrat.» In sedaj — ako primerjamo — Podlimbarski ne bi bil zmožen, da bi napisal Jurčičevega «Desetega brata», ali v posameznostih, v gorkih, poetičnih opisih, čuvstvenih prizorih je bil cel umetnik, in sodeč po vsem bi nasprotno Jurčič ne bil v stanu, napisati Podlimbarskega «Gospodina Franja». Kako je lahko njegova dikcija, kako vzneseni njegovi opisi. A fabulist ni bil, romancier ni bil, niti novele v pravem zmislu z njeno iskano, rafinirano tehniko Podlimbarski ni napisal. Takšnih stavkov pa, kot je na primer naslednji, ki ga je napisal Jurčič v svojem — boja — najboljšem delu «Sosedov sin», bi zaman iskali pri Podlimbarskem: «Mati se obrne od okna in začne prestiti, malo z glavo kimaje, kakor je nanašalo kolesno vrtenje in pritiskanje z nogo kolovratne preslice nizdolu ali popuščavanje kvišku. Matka je gotovo med delom premišljala nekaj prijetnega, kajti gubanci po obrazu so se nekako gladili ter na obeh plateh ustnic so se po nekoliko rejenem obrazu delale dovoljne globelce.» Realist v Jurčičevem zmislu Podlimbarski ni bil, a dosti modernejši, bolj uglašen in bolj umetniškega okusa. A kar je zunanjega, tehnika ali fabula, tam je Podlimbarski šibek. Vse te slike in povesti so prav za prav sami osebni doživljaji, kosi pisateljeve avtobiografije; Podlimbarski sploh ni napisal ničesar, česar ni sam videl ali doživel ali vsaj slišal. Njegove povesti so preproste in naravne z neprisiljeno tehniko, ali kar jih odlikuje in jim vtiska pečat prave umetnosti, to je srčna kultura njihovega pisatelja. Urednik pravi v uvodu, da so zagovorniki realizma odklonili «po stari šablono pisano povest»; bili so to «Gorski potoki». In vendar je še danes ta povest po tridesetih letih sočna in živa, mlada ter ponekod popolnoma moderna. Seveda Podlimbarski je bil močan in samosvoji pisatelj, ki ni v dobi naturalističnega šundra slepo drl za francoskimi pisatelji in posnemal njihove slabe strani. Tudi tehnika te povesti je moderna, to je, naravna brez vsakih skokov, ki imajo samo namen frapirati čitatelja in mu zbuditi radovednost. Podlimbarski se je učil največ ali pa samo pri Rusih; Turgenjev in Gogolj in Lermontov so bili njegovi vzorniki. — Povest «Tovariš Damjan», ki končuje ta zvezek, je vprav klasična, in mestoma se ti zdi, da imaš pred seboj Gogolja. Poetična je, slikovita in sveža. — Sploh je malo tako resničnih in poštenih pisateljev kakor je bil Podlimbarski.

Cvetko Golar.

pot enologa je ta kritika
cit 25. 2. 1924

Ivan Pregelj: *Zgodbe zdravnika Muznika*. Zgodovinska povest. 1923. Izdala «Goriška Matica» v Gorici. 98 strani.

Goriški protomedikus Anton Muznik, čigar razborita in dogodivščin polna življenska pota je iz zgodovinskih drobcev in plodovitega lastnega snovanja pisatelj pozajel v imenovano povest, je po mišljenju, značaju in srcu pa tudi po vnanjem razpletu doživetij veren brat lanšpreškega gospoda Petra Pavla Glavarja (75. zv. Slovenskih Večernic, 1922). Gradnjo obeh povesti je vodila in usmerjala na moč podobna namera. Zgodbe zdravnika Muznika, v dušni prid tolminskim rojakom namenjene, je napisal Pregelj za dokaz in potrditev za ključnega stavka: «Zdravje je veselje... Veselje vsega veselja pa je strah božji, kakor je zapisano, da srce razveseljuje in daje dolgo življenje.» — Petra Pavla Glavarja pa je zasnoval našemu kranjskemu ljudstvu, deci «iz močnih mater, ki še učijo svoje otroke, da naj ljubijo Boga in spoštujejo božjega duhovnika», in ga posvetil «katoliškemu slovenskemu duhovništvu».

Tudi v pripovedni tehniki, po zunanjih obrisih in zapletljajih, v popisovanju in uporabi stranskih oseb in zbog vzporedne razvojne črte glavnega dejanja sta si zgodovinska povest o tolminskem Muzniku in zgodba kranjskega župnika Petra Pavla močno slični. V obeh povestih najdeš skoro iste tipe z enakimi značaji, dejanje obeh teče po popolnoma podobnih strugah (po različnih krajih seveda, a z isto vsebino in brzino toka), oba junaka je pisatelj z isto pripovedno metodo spremil od zibelke do groba, oba sta sinova iste dobe in skoro istih let... Omenjam le nekaj vzporednosti. Oba ne poznata očeta, pa živita otroška leta brezskrbno pri dobrem redniku (Lenart Muznik — Jeras), i Muzniku i Glavarju sije v tujino mlado nagnenje iz domače vasi (Polonica — Manca), oba imata deškega prijatelja, ki ga po daljnih potih spet vidita (Jernejček — Pavle), obema usmerita poklic dve blagi očetovi duši (župnik Rogelj — radiciscus famulus pharmacopoei Matic), oba srečata na tujem nedosegljivo ljubezen (grofinja Leonora Harrisch — Ana Marija Zandonatti), njiju vzporedna pot vodi k cilju preko gledanja smrti (Liegnitz — vihar na morju) — in tako dalje...

Povest o Muzniku — «pesem tolminske življenske modrosti» — ima lepa, močna poglavja. Tako prvi odstavek v kapituli «Zdravje, zdravje!» potem «Oče Matic», «Vojak» in dr. Ranocelnikova ugibanja o Voltaireju in cesarici Mariji Tereziji bi s pridom izostala. Značaji posameznih oseb so očrtani natančno. Zlasti prijazno prikazen krošnjarja Matica zelo poživlja prvi del povesti. Vikarja Tomaža Skočirja in Polonico je avtor posebno prikupno popisal.

Pregljev jezik je bogat in lep. Posebnosti njegovega jedrnatega točnega in domačega sloga prijetno božajo bralčevo uho in misel. *Pavel Karlin.*

Sem Benelli: *Okрутna šala*. (Cena delle beffe.) Poslovenil Alojz Gradnik. Ljubljana 1922. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Str. 153.

S pričujočim prevodom nam podaja Gradnik že drugo delo čislanega italijanskega dramatika. Imenoval bi dramo prej pesem maščevanja, kajti dasi je napetega dejanja dovolj, vendar se zdi, da beseda zacvete posebno na mestih, kjer zagori strast z živim plamenom (str. 65., 110.). V zapletku ni nič originalno novega; nisem se mogel ubraniti spomina na Rigoletta. Vendar je v delu toliko napete notranje sile, toliko prekipevajočega življenja, ki plamti v pestrih živih slikah, da bo brez dvoma uspelo tudi na odru. Ima vse dobre in slabe lastnosti latinskega umotvora: je bleščavo, odličnih sijajnih linij, a je tudi zunanje, hudo zunanje. Če bi primerjal Benellija z Andrejevem na primer, bi odkril med njima cel prepad. In zato bo marsikdo in marsikaj rad gledal, kako Gianetto prestavlja kakor lutke svoje nasprotnike, kako se mu zapletajo in zopet odpletajo niti.

vendar ne bo kanila iz dela v njegovo srce misel, ki bi potem vzknila kakor drobno dobro seme. Sploh pa je Gianetto nad ves zagoneten: ne življensko zagoneten, ampak literarno, rekel bi izkonstruiran: ponižen, plašen, vendar zapleta spletke, ki je zanje treba silne drznosti; hladen, preudaren, vendar zagoreva v strasti; včasih sliči nekoliko preveč osebi iz italijanske comedie dell'arte. Boljši je Neri, dočim je Ginevra tudi zabrisanih medlih obrisov.

Original (ed. Milano: Treves 1919) je pisan v odličnih blestečih verzih, kar je pesnik Gradnik spretno poňušil. Naglici prevajanja bi pripisoval, da se včasih v spletnju stihov poslužuje mašil (po, no, ta, tole), ki kvarijo ne le glasovno, ampak včasih tudi zabrisujejo zmisel. Prav isti vzrok in iste posledice opazam na mestih, kjer prevajalec dodaje pridevnike, ki jih izvornik ne pozna: sotto l'ar busto della purita = pod hla d n i m grmom čistosti (str. 108.) — Quando tu me tuffasti dentro l'Arno = ko si potapljal me v s m r d e č o Arno (str. 103.) — che s'in amori dei fior d'una pesca = da se zaljubi v cvet r d e č i breskve (str. 113.). Italijanske psovke, oziroma zasmehljivke «cane, pecore» niso srečno slovenjene s «prasec, koštrun». Žalibog je v prevodu tudi marsikaj, česar ne prenese čistoča jezika in kar bo treba v predelavi za oder ali v prihodnji izdaji popraviti. Da navedem le nekatere zglede: da s t e ž e pomirjen (str. 19.) — izgleda (str. 24.) — izidem v pomenu uscire (str. 58.) — o dokler bom v o č e s i h vaših videl (str. 63.) — Neri se zgrabljen opleta (str. 77.) itd. V splošnem pa je prevod dokaj točen in dober.

Mirko Pretnar.

Ivan Dornik: Pasijonke. Povestice za mladino. Založila Goričar & Leskovšek v Celju. 1923. Str. 39.

Mladinsko leposlovje se je pri nas po precejšnjem zastoju prav za prav zdramilo šele pred nekaj leti. Od tedaj se spomni zdaj ta, zdaj oni tudi naših najmlajših bratov. Delil pa bi te v dve vrsti: one, ki vedo, da je treba polne besede polnega moža, da zablesti tudi deci, ki so se iz svojega poldneva ozrli nanjo (Župančič, Dehmel), in pa drugi, ki so prepričani, da je treba le precej solza in ihtenja, precej sentimentalnosti, po možnosti poleg deklice in dečka kako ovčico in je vse opravljeno. Težko mi je, da ne morem Dornika prišteti med prve.

Zgodba o Barbiki in Mihcu je jako ginljiva, skoro bi dejal, da prav tako koristna; tudi jezik je neoporečen. Prav isto lahko zapišem o ostalih treh, ki so krajše in bolj nekake sličice. Vendar pa se bojim, da bo mladina, ki se ji hoče pestre snovnosti, razgibanosti, prekipevajočega življenja, raje segla mimo bledečih cvetov pasijonk po živobojno oplatničnem bogastvu knjigotržca Turka (Vitomirov prstan itd.).

Mirko Pretnar.

Anton Fogazzaro: Svetnik. Roman. Prevel P a s t ú š k i n. V Ljubljani 1924. Tiskovna zadruga. Str. 333.

J. Trdina trdi nekje, da Slovenci nimamo svetnikov, pač pa polno tercijsk. Je-li vzrok temu to, da smo bolj umstveni nego čuvstveni? Morda pa je tudi posvetničevanje politična stvar? Toliko se mi vidi gotovo, da Italijani redko modrujejo o verskih vprašanjih. Navadno izrekajo svoje kritike v leposlovnih umotvorih, n. pr. Dante, Manzoni, Fogazzaro in osobito povojni mistični rod: M. Puccini, R. Selva, A. Borgese, Papini i. dr., ki se ogrevajo za Lemaitrovo pobožnost brez vere in so bolj evangelijski nego katoliški. Pri Fogazzaru je pripomniti še to, da nista bila brez vpliva nanj Dostojevski in Tolstoj, zlasti v gorenjem romanu, ki posebej tako zvani katoliški modernizem in je zbog tega prišel l. 1906. na seznam prepovedanih knjig. Fogazzarov mistični racionalist očita Cerkvi predvsem lažnivost, duhovniško vladohlepje, lakomnost in odpor

proti razvoju, češ, vernost je dejanje in življenje. To delo je imelo znaten vpliv na evropsko misel, dasi je kot umetnina nekam okorno, preveč natrpano s prekanji; posebno začetek je videti težak.

Prelagatelj je v dodatku spretno očrtal pomen avtorja, ki je «umetnik jezikovnega blaglasja in ritmične glasbe v prozi». Zategadelj se hočem omejiti na nekaj opomb o prevodu samem, ki ima poleg neoporečnih vrlin tudi nekaj nedostatkov, skupnih z vsem našim sodobnim pismenstvom. Razen tega sem navedel nekatere njemu lastne hibe.

Prisiljeno je prenašati krativec zadnjega zloga v predzadnji: svēt, svēta (str. 236), ker se v takem primeru glas raztegne, n. pr. mráz, mráza. Deležnik zaželen (49), préklati se (73), vozlati (155), kakor tudi prislovi tiše (131), niže, bliže ostanejo brez j. Staro u-jevsko sklonilo v dajalniku ednine je bilo -ovi, zato se piše prislov domov (22) na ta način. Z e se piše predpona v besedah preklet (160), prerok, nadalje obrazilo -eč v sedanjem deležniku 3. in 4. glagolske vrste: klečeč (86), Pastuškin ga redno tvori po zgledu 5. vrste kot: kličoč, kažoč, iščoč. Po Levstiku je prav: o poli ene (121), od poli enajstih (304), in sicer za vsemi predlogi, ki se ne vežejo s tožilnikom. Polglasnik opuščamo pred zlogotvornim r: vetre (140), Petrček, bistré, igrc, mokrc, zoprn (187), ne pa v glagolu bedeti (266), kjer se v izvedenkah jači v u in o: buditi, boder. Nihče (nikdo) tvori mestnik in orodnik: nikomer (217), nastal iz nikom + že, od tod vmesna ribniška oblika nikomre. Levjo žrelo (223) je očitno ena maloštevilnih tiskovnih pogrešek, ker živí slovenitelj za mejo in menda ni sam opravil korekture.

Duh ima dvojen tožilnik: poslušajo duha laži (235), roža ima dober duh. Na predlog je paziti pri sestavljenki izpodbuda [spodbuda] (314). Imenovalnik ne služi kot adverb, torej: silo boren (76). Grem naproti (62), a stojim nasproti. Benedetto si je odpomogel, navadno: opomogel (165). Kdor pravi čtivo (195), mora tudi čteti do čturi in počteno živeti! Ako se ne zgražáš ob obliki ogrožati (237), blagovóli premisliti tole vprašanje: Ali ne spreminjajo glagoli pri prehodu iz nižje v višjo vrsto svojega o v a? Tako se čredijo glasovi: obstoji, pa obstaja (292). Izjemo tvorijo zgolj ona debla, ki bi se pri tej spremembi pomešala z drugimi osnovami, n. pr. soditi presojeti, ker presajati je iterativen s a diti. Pri tem preobražanju je seveda treba poznati deblo: vriniti vrinjati [ne: vrinjati] (288), dasi tvorimo neorganično izginjati od giniti (gybniti), ker bi bilo iz g i b a t i tudi od gibati. V tej zvezi bodi rečeno, da imata dovršnika obljubiti ali obečati nedovršnik obetati, ker obljublajati (321) je neblagoglasen jecljaček. Pogosto naletiš na nepotrebne dolge tvorbe: obdolževati (291) = dolžiti, poraževati (297) = poražati; sicer pa bi v poslednjem primeru za ‚musica strazi a n t e‘ brez skrbi lahko dejali: presunljiva godba. Vkljub ljudskemu žamenjavanju bi kazalo vsaksebi držati nekatere prehodne glagole od neprehodnih: osupiti (293) in osupniti, ugasiti in ugasniti itd. Neprehodno je dalje kloniti, torej klonemo z glavo (156) ali: glava nam klone, slično: bolnik je ozdravel (25), čudodelnik ga je ozdravil.

Pustil jih je n o t r i (317) pomeni: ni jih ven podil, izvornik pa slove: li fece passare, t. j. spustil jih je n o t e r. V s e e n o (25) je samo v neizbranem govoru isto kot v e n d a r. Neštetokrat čitam r a v n o, za nemški gerade, nadomestek za ‚glih‘; pristen Slovan pa zaznamuje točnost s p r a v: češko práv, hrvatsko uprav, Aškerc baš, Levstikov Krpan prav(kar), često se dá nadomestiti z z a i mkom: na s a m o veliko noč. Ako ne šteješ, se n a e n k r a t (62) prav glasi: kar, pri tej priči, nenadoma i. p., za enkrat (25) pa za sedaj, (za) tačas. Kako novine in knjige učinkujejo, dokazuje splošno razširjena potvora ž a l i b o g (196) za domače: žal, na žalost, Bogu bodi potoženo! Vočigled (314) = slovensko:

spricho; z ozirom na (132) = glede; več ali manj (177) = bolj ali manj; ga pusti govoriti (178) = mu dá govoriti; od časa do časa (303) = včasih, tedaj pa tedaj, zdaj pa zdaj; zoperstaviti se (38) = ustaviti se, upreti se, po robu se postaviti, zoprvtati; mašo brati (139) navzlic Mutcu Osojskemu: maševati. Vsaj tridesetkrat sem zasledil besedico zraven (z=raven, po nemškem «n=eben»), ko bi bilo možno reči: poleg, blizu, tik, vzdolž, ob, navzoč. Za spako predbacivati (134) imamo lepe domačinke: očitati, oponašati, opotikati.

Določni in nedoločni pridevnik se v prevodu pogostoma mešata; prav bi bilo: una porticina = vrata ali majhna vrata (225), la scaletta — male stopnice (224), kdor pa sloveni un tavolo (227) z malo mizico, se je dvakrat uštel. L'autorità personale (322) = osebni ugled. Rue des Laines ni Volnena (22), ampak Volnarska ulica.

Ne bom nadaljeval pomot, ki jih poprečni čitatelj ne čuti. Ako pa mi je slovenski slikar priznal, da se Svetnik trdo bere, ga je po vsej priliki ujezilo ravnanje s tujimi imeni, ki se zdaj sklanjajo, zdaj ne, zdaj samo napol. V hiši Selva (43) = pri Selvovih, duh kontese Blawatzky 186) = duh grofice Blavacke! Romanski predlog de zavaja v krivo rabo roditelja: penetrata di pace (36): prežeta miru, slovensko prežeta z mirom; bolje je na str. 46 ~~o~~ bistrourmja prožet obraz. Sicer pa naj se v trpni obliki rabi predlog z, s pri stvareh: circonfuso di sole (155) = s solncem oblit. Čaka riževno juho (113), kakor da je to oseba! Slično naj se glasi: zaželela si je konca (13).

Vpliv izvornika je včasih prav vsiljiv, štirikrat sem zasledil rečenico: vстал je na noge (saltò, sorse in piedi); trikrat, da je mlje meso, vino, jajca (= uživa). Socchiuso, semiaperto (102, 248) je priprt (čemu polodprt?). Scambiò Noemi per la Dessalle: zamenjal je Noemi za gospo Dessalle. To ni kupčija, temveč zmeta; zamenjal je Noemo z (gospo) Dessallovo. Si è presa questa briga: ta trud si je vzela (23) = trudila se je, prizadevala si je. Izmenjal je nekaj besed (52), pa ne v drobiž? Vžgan obraz (viso acceso, rosso) = razgret, razvnet, zaripel. Tajnost varovati (217) = skrivati, v potaji imeti. Kakšno je bilo razpoloženje tvoje duše? (230) = kako ti je bilo pri duši? Cittadino (242) = državlján, ne pa meščán. Zdjaj še tri niso (285) = še ni tri (ura). A capo scoperto = gologláv, razoglav (čemu z odkrito glavo?). Se prekine (327) = preneha, prestane, premolkne. Ali dà (306) — no, seveda. Doli z njim (250) = proč, stran. Vzemite stolicò (252) = sedite! Vi ste izpodbudniki dela (208) = na delo izpodbujate. Med oklepaji (212) = mimogrede povedano. Z dvemi (= dvojnimi) vrati (251). Na (= pri) vratih stoji (52).

Romanski jeziki smejo rabiti sam adjektiv na mestu stavka, pri nas ta absolutna konstrukcija ne gre: e chi dice della carità che trova modo, così povero, di fare: drugi zopet govori o dobrotah, ki jih tako reven vendar ve izkazovati (prav: ki jih, dasi je tako ubožen, ...).

Nerodno mi slovejo neke zveze n. pr. radi prepira odigravajočega se (149), izvornik ima: per un tafferuglio che avveniva. La visita è andata bene: poset se je dobro odigrál (285), reci: izvršil. Znajti se (150, 154), original je bliže dobri slovenščini. Okorno je: studenec sredi obkrožujočih ga mirt (327). izvornik bolj okretno: fonde fra una çintura di mirti. Od kdaj se pravi condannare in contumacia, obsoditi v neposluh? Ali ni to: zaočno, zavoljo neprihoda (izostanka)?

Zgled za soznačnice. Str. 299 in naslednje ima Fogazzaro: sotto voce, piano, sommestamente, a voce bassa, prelagatelj pa samo tiho in polglasno. Poslednji mi ne ugaja, ker so mi zoprni vsi po tujem kopitu zloženi pridevniki. kot: usodepoln (293) = usoden, častivreden (287) = častit(ljiv), zato bi dejal:

prtajeno, lahno, rahlo, šepetaje itd. Obžalovati je, da mladi naraščaj zanemarja jedrnate domače rečenice. Ob kateri uri? (100) se glasi kratko: obkorej, obklej? Podobno: davi, drevi, nocoj, obsorej, zajtra(j) = jutri zjutraj (74), utegnem [imam čas] (21). Zmislil za rabo dovršnikov gine, prim. str. 87, 92, 107, 157, 300 i. dr., in za rabo časov: Odločil se je, da mu pripoveduje (77) = da mu bo pripovedoval. Predlagal je, da počakajo (115) = naj počakajo ali da bi počakali i. dr. Bo že tu (202) = najbrže je tu. — Ako si je izvirk privoščil besedno igro, bi jo kazalo posnemati: gliel' ha fatta troppo grossa, ci vuole anche un pezzo grosso che preghi (246), mu je prekrepko zasolil, zato je treba krepkega pripročnjika. Kadar kuješ izraze, se preveri, ali ni tvoj neologizem že v drugačnem pomenu v rabi. Za Pastúškinovo naročko, t. j. muš (282), ima Bartl 'rokovnik', naročka pa mu pomeni manšeto. A. Š.

Božidar Kovačević: Grč mladenstva. Beograd. S. B. Cvijanović. 1923.

Če bi iskal osnovno enakomerno poraščajočo linijo v teh pesmih, je ne bi našel: vse je kakor nemirno valovanje, kakor tesnobna razgibanost. Zdaj sličijo stihii mehkeemu pripevanju noči, zdaj zopet brizgne iz njih ostra misel v tajnosti vesoljstva. Učasih se vse svetlika kakor v drobnih draguljih, potem pa pregrne vse monotona sivina. Težka žalost teži nad vsem, žalost, ki se le nekoliko sprosti v bliskavičnem stišju prvega dela («Na putu za samostan smrti»):

... posledni smiso	Smiso, nesmiso
biti kò cvet,	poči kroz svet
posledni nesmiso	vodom života
biti ko cvet.	kot lotov cvet.

V tej topi bolesti se pesnik brez volje upogiblje z dobrim vetrom, išče rešitve v domovinski ljubezni, dokler se ves ne zateče k omotičnemu napoju erotike («Kvart ljubavi»). A tudi tu se skruši in zapoje v epilogu zadnje pesem. najbolestnejšo, «Prokleti kontinent».

Mnogo je še staromodnega dekadentstva in teh verzih, mnogo praznega zvenčanja, nekaj nesmisla, nekaj banalnosti in precej blede abstraktnosti. Vendar tudi veliko, veliko dobrega, kar bo ostalo. Slišim iz tega meglovja korak moža, ki prihaja.

Mirko Pretnar.

KRONIKA

Wladyslaw Reymont. Poljska književnost je dosegla na mednarodnem prišču velik uspeh: letošnja Noblova nagrada za literaturo je bila podeljena poljskemu pisatelju Wladyslawu Reymontu. Kako veliko je to priznanje, je razvidno že iz tega, da sta bila Reymontova tekmeča — med drugimi — Rus Maksim Gorkij in Španec V. Blasco Ibañez, dva pisatelja, katerih tvornost sega daleč preko povprečnega merila književnih vrednot. Na Poljskem je to odlikovanje seveda vzbudilo radost in zadoščenje (do sedaj sta bila Noblovo nagrado prejela že dva Poljaka: pisatelj H. Sienkiewicz in gospa Curie-Sklodowska), v prvem hipu pa tudi presenečenje. Kajti poljska javnost je gotovo pričakovala, da bo odlikovan drugi veliki poljski pisatelj Stefan Zeromski. In da je bil Zeromski v resnici za to nagrado v kombinaciji že pred tremi leti, je piscu teh vrstic slučajno znano iz korespondence s pokojnim švedskim pisateljem Alfredom Jensenom. Zato je tem značilnejše, da se je Noblov institut odločil za Reymonta in ne za Zeromskega. Zeromski je nedvomno globlji; ustvaril je v svojem velikem

romanu «Popiovy» in v dolgi vrsti drugih povesti in dram umotvore, v katerih se je — kakor pri nobenem Poljaku pred njim — izkristaliziral v najčudovitejših oblikah «zlati sen o meču». Bil je in je še vedno glasnik svojega naroda, njegova literarna vest, ki se ne straši nobenih še tako skelečih ran in jih razkriva naravnost neusmiljeno. Toda pri vsem artizmu, pri mogočni dikciji, ki prehaja mnogokrat iz epske proze v najčistejšo liriko, je pri Žeromskem nekaj, kar je dalo povod, da ga je prekosil Reymont: njegov skrajni subjektivizem, ki mnogokrat ruši enotnost njegovih koncepcij.

Reymont je drugačen. Je self-made-man, ki je šel sam skozi vse nižine poljskega življenja, ga sam okusil in spoznal v vseh njegovih pojavih in je tekom časa postal glasnik vseh njegovih realnih potreb, razkrivajoč jih v umetniških oblikah, ki zlasti v začetku spominjajo na smeri zapadnoevropskega naturalizma. Opazoval je življenje, kakršno je bilo v resnici, loteval se ga je vedno kot celote, ni se bal nobene ugotovitve; v njegovih številnih novelah in povestih ne zanimajo samo pojedine figure. Te figure so nerazdružno zrasle s svojo okolico, so porasle k tlom in k ozračju in ta okolica, ta tla in ozračje — vse je vedno pristno poljsko. Njegovi spisi so epika o poljskem življenju, ne doktrinarna stilizacija, ampak pripovedovanje o tem, kar se v poljskem življenju v resnici godi, — pa bodisi da slikajo majhne ljudi sredi vsakdanje tragike in veselja, bodisi da rišejo naraščanje tvorniškega mesta Łódza z močnimi ljudmi, ki jim je neznano sanjarjenje in «sen o meču». Iz teh spisov vstaja poljsko življenje kot celota, gledano iz perspektive, v kateri dobiva vse velikopotezne obrise — splošno veljavne kakor svetopisemski dogodki.

Noblova nagrada je bila Reymontu podeljena izrečno za njegov roman «Chłopi» («Kmetje»). Ta roman pomenja v resnici vrhunec njegove tvornosti, delo, v katerem je doseglo najpopolnejše oblike in najglobljo vsebino vse ono, kar se je tekom desetletij neumornega dela pripravljalo v pisateljevi duši. Poljska poezija je bila že nekoč ustvarila novodoben epos, ki se edini sme primerjati z velikimi antičnimi epi; napisal ga je največji poljski pesnik A. Mickiewicz. Pozneje je Sienkiewicz v slikah ogromne epske sile narisal preteklost poljskega naroda. Toda i Mickiewicz i Sienkiewicz nista orisala naroda kot celote: ustvarila sta epe le enega dela naroda: plemstva na vrhuncu, oziroma pri koncu njegovega dolgega razvoja. Ljudstvo samo, ki je edino polno sveže moči in zdravja in čigar obstoj pomenja bodočnost naroda, pa je ostalo ob strani. Poizkusila mu je Konopnicka podati epos, ki pa se ni posrečil. Med to ljudstvo in njegovo življenje je posegel Reymont in ustvaril delo, ki bo pač pretrajalo stoletja in ki je Ilijada poljskega kmeta. Brez sentimentalnosti, brez karikiranja, brez praznih besed se vrstijo v štirih delih «Kmetov» slike iz življenja poljske vasi tekom enega leta, razdeljene po letnih časih. In to življenje je takšno, tako mogočno, da se včasih zdi, da so mu meje knjige pretesne; čuti se, da so ti kmetje rod, ki bo njihova bodočnost naroda, da se v njih zbirajo sile, ki bodo vodile njegovo usodo. Toda ta bodočnost se šele pripravlja, a jo čutimo iz vsakega dejanja, iz vsake misli, izrečene v okrožju poljske vasi, narisana tako živo in plastično, tako epsko in obenem s takšnim dovršenim artizmom, da spominjajo nekateri odstavki naravnost na najbolj plastična opisovanja velikih pisateljev romanskih narodov. V «Kmetih» je kljub nizanju nešteti prizorov vendarle vse enotno; vse namreč druži in spaja v eno tista sila, ki je najznačilnejša za pristno življenje kmeta, ki se še ni odtujil svojemu rodu in svoji nalogi: zemlja, s katero je kmet nerazdružno spojen. Iz nje prihaja in vanjo se spet vrača, kakor umira glavni junak Boryna sredi dela med razori svojega polja.

Ta elementarna življenska sila, ki je predstavljena tako mogočno v Reymontovem največjem delu, je morala doseči priznanje tudi v tujini. In to priznanje je dokaz, da je Reymont zadel pravo, ko je s svojo umetnostjo preoblikoval v epos tisti element, svojega naroda, ki bo prej ali slej moral voditi usodo naroda in države.

v. m.

Drama. Nova sezona se je otvorila s smelim poskusom. Videli smo prvič na našem odru veliko Rostandovo komedijo «Cyrano de Bergerac», ki jo je na brezprimerno mojstrski način prepesnil Oton Župančič. Ta komedija pomenja enega najsijajnejših vrhuncev formalne dognanosti; vendar pa je pesnik poleg te formalne bleskovitosti vgneten v to svoje delo, zlasti v osebo avanturističnega poeta Cyrana, toliko pristno človeškega čuvstvovanja, da je delo mnogo bolj obče človeško in bo veliko laže kljubovalo času nego nekoliko nasilna simbolistika prav tako formalno dognanega «Chanteclairja» istega avtorja. Ta forma in opojni jezik, ki kar prši od duhovitosti kakor bajen žaromet — sta težišče temu delu, zgrajenemu na širokih, efektno močnih teatralnih temeljih. Nosilci glavnih oseb v tej komediji morajo biti — ne samo virtuozi igralci, marveč predvsem tudi odlični govorniki. Samó ti vam izsesajo vse plemenite vrline tega «lepega sloga» in vsa krasnoslovja čudovite jezikovne muzike, v katero je francoski poet vklebil duha svojega naroda, njega viteško prirodo in srčno globokost.

Pri nas teh govorcev-umetnikov — izvzemši Marijo Vero in Levarja, ki nastaja, kipi in raste, ter Šaričeve, kadar govori v zanosu — ni. Najmanj je to seveda on, ki bi bil moral biti najbolj — nosilec naslovne vloge, Cyrano sam. Razumem, da je B. Putjati kot Neslovcu težko ali skoro nemogoče najti pristni ton in barvo slovenskega vokala, ne razumem pa, da on sam ne čuti in ne vidi tega. Avtokriticizem je najodličnejša lastnost vsakega umetnika. In Putjata vendar vé, da je na odru govor prav tako fundamentalne važnosti kakor igra: njen esencijski del. Osobito pa še v tako izključno jezikovni umetnini kot je Cyrano. Priznal bi s pridržkom Putjatov govor v komediji, v skrajni sili celo v Othellu; v Cyranu ga ne morem priznati, temveč ga moram odločno odkloniti. Odkrito povem: mene so bolela ušesa, ko sem odhajal iz gledališča. In žal mi je bilo pesnika, prevajalca in — ne najmanj! — Borisa Putjate... končno pa tudi občinstva, ki se je z mano vred mučilo tri ure. Tako — ne glede na razne nedostatke in neizdelanosti, posebno v ansamblskih nastopih — Cyrano pri nas ni doživel tistega uspeha, kot bi ga bil zaslužil. Upam le, da se nam v primerni prezasedbi v doglednem času pokaže v svoji pravi luči. Samó, da bo ta prezasedba morala biti precej radikalna in da bo delo tudi režijsko zahtevalo dokaj intenzivnejšega in uspešnejšega študija, nego ga je razodevala ta nesrečena predstava.

Fran Albrecht.

Stopetindvajsetletnica rojstva A. S. Puškina. 26. majnika l. l. je praznoval ruski narod stopetindvajseto obletnico rojstva svojega največjega in najpopularnejšega pesnika. Slovcem je Puškin znan predvsem kot lirik in romanopisec (Jevgenij Onjegin, Kapitanova hči i. dr.), manj kot dramatik. Zato prinašamo v pričujočem sešitku v počaščenje pesnikovega spomina njegovo dramatsko pesnitev «Mozart in Salieri», ki utegne biti čitateljem «Ljubljanskega Zvona» znana kot opera. Pela se je v lanski sezoni. Glasbo je napisal komponist Rimskij-Korsakov.

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

* **Biografije stare srpske.** Preveo i objasnio Milivoje Vašić. Beograd. Srpska Književna Zadruga (kolo XXVII, br. 180). 1924. XXVI + 251 str.

Dante. (Ob šeststoletnici smrti velikega genija.) 1321—1921. Izdal in uredil A. R. e. s. Ljubljana. Ig. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1921. 304 str. Cena vez. 160 Din.

Euripides, Medeja. Tragedija v petih dejanjih. Prevel Fr. Brađač. Ljubljana. Ig. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1924. 72 str.

Kersnik Janko, Izbrani spisi za mladino. Priedila Fran Erjavec in Pavel Flerč. Z risbami okrasil A. G. Kos. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. XCV + 414 str. Cena vez. 60 Din.

Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda za navadno leto 1925. Ljubljana. Družba sv. Cirila in Metoda. 1924. 111 str. + inserati. Cena 15 Din.

Kotnik France, Starije. I. Koroške narodne pripovedke in pravljice. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1924. 112 str. (Mohorjeva knjižnica 3.)

Lah Ivan, Miklavž prihaja. Trije prizori. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. 48 str. Cena 6 Din. (Šolski oder.)

Lesar Jožef, Apostoli Gospodovi. I. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1924. 80 str.

Levstik Vladimir, Deček brez imena in druge zgodbe za mlade čitatelje. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1925. 130 str. Cena broš. 25 Din, vez. 30 Din.

Mladina. Leto I. Stev. 1. Urejuje Ivan Albrecht. Ljubljana. Konzorcij «Mladine». 1924-1925. 16 str. Cena 20 Din letno. (Izhaja tekom šolskega leta po enkrat na mesec.)

Predpisi za zaščito delavstva. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1924. 194 str. Cena 36 Din.

Repetitorij, kratek, anatomije. Vademecum za kolegije in rigoroze. Po Breitensteinovih repetitorijih poslovenil Janez Plečnik. I. Skelet. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1924. 80 str. Cena broš. 24 Din. (Splošna knjižnica, zv. 40.)

Serko Alfred, Živčevje človeka. I. knjiga. Anatomija. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1924. VIII + 293 str. s 100 slikami. Cena broš. 150 Din, vez. 160 Din. (Splošna knjižnica, zv. III.)

* **Shakespeare Vil.:** Hamlet, danski kraljevič. Tragedija u pet činova. Preveo Sima Pandurović. Beograd. Srpska Književna Zadruga (kolo XXVII, br. 182). LV + 201 str.

Šorli Ivo, Golobovi. Novela. Celje. Goričar & Leskovšek. 1924. 158 str. Cena broš. 34 Din, vez. 40 Din.

Tagore Rabindranat, Gitandžali. (Žrtveni spevi.) Iz angleškega izvornika preložil Alojz Gradnik. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. VII + 122 str. Cena trdo vez. 28 Din., v platno vez 32 Din.

Učeničnik Aleš, Ontologija. Učbenik. Ljubljana. Katoliško Tiskovno društvo. 1924. 60 str. (Bogoslovna Akademija, knjiga VI.)

Verne Jules, Carski sel (Mihael Strogov). II. del. Poslovenil A. R. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1924. 127 str. (Slov. Večernic 77. zv.)

Zakon za volitve narodnih poslancev za narodno skupščino kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1925. 62 str. Cena Din 12:50. (Zbirka zakonov, XVI. snopič.)

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruge v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54

Kersnik Janko: **Agitator.**

Broš. 18 Din, vez. 23 Din, pošt. 1'25 Din.

Melik A.: **Jugoslavija. I. del.**

Druga predelana in pomnožena izdaja.
Navadna izdaja 60 Din, boljša 75 Din,
po pošti 2 Din več.

Levstik Vl.: **Deček brez imena in druge zgodbe za mlade čitatelje.**

Filip Dom-Bradač: **Kako so se vragi ženili.**

Broš. 30 Din, vez. 35 Din, pošt. 1'50 Din.

Tavčar dr. Iv., **Zbrani spisi.**

V. zvezek. (Izza kongresa.)

Broš. 84 Din, v celo platno vezan
100 Din, polfranc. usnje 105 Din, po
pošti 2'50 Din več.

Kersnik Janko: **Cyklamen. Roman.**

Vez. 27 Din, br. 22 Din, pošt. 1'50 Din.

Budal: **Križev pot Petra Kupljenika. Povest.**

Vez. 22 Din, br. 17 Din, pošt. 1'50 Din.

Pajnič: **Civilnopravdni red v praksi. Broš. 30 Din, pošt. 1 Din.**

Zeyer-Bradač: **Tri legende o razpela.**

Vez. 20 Din, po pošti 1'25 Din več.

Frana Maslja-Podlimbarskega: **Zbrani spisi. I. zvezek.**

Uredil dr. J. Štebinger. Broš. 70 Din,
po pošti 2 Din več.

Sienkiewicz: **Potop. 1.—8. sn.**

Broš. s poštino 50 Din.

Šorli: **Zadnji val. Roman.**

Broš. 42 Din, vez. 46 Din, pošt. 1'50 Din.

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska kakor tudi
natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa
ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

●benem priporoča svoje najbolj urejene **knjigoveznico**,
ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

„M·E·R·A·K·L·”

zajamčeno čist firnež, suhe in oljnate barve, mastila, lake, kit-klej, emajle, čopiče in vse ostale v barvarsko in slikarsko stroko spadajoče predmete najboljše vrste nudijo:

MEDIČ, RAKOVC IN ZANKL, družba z o. z.

TOVARNI: LJUBLJANA IN MEDVODE

Maribor
podružnica.

LJUBLJANA
centrala.

Novi Sad
podružnica.

THE REX CO.

Ljubljana, Gradišče 10

Telefon 268

Pisalni, razmnoževalni in kopirni stroji. — Vse pisarniške potrebščine po najnižjih cenah

Manufakturna veletrgovina
Medžet & Moritnik
v Ljubljani

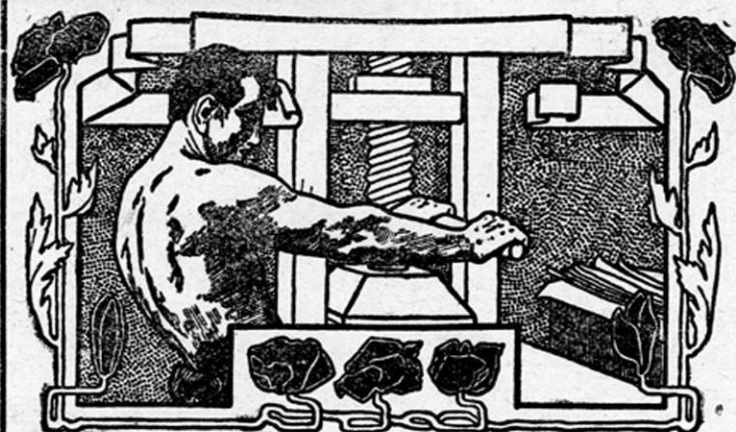
Frančiškanska ulica štov. 4

Prizojavi: Medžet — Telefon 75

TISKARNA MAKSO HROVATIN

WOLFOVA ULICA ŠT. 12 V LJUBLJANI WOLFOVA ULICA ŠT. 12

Solidna
in
točna
po-
strežba

Solidna
in
točna
po-
strežba

PRIPOROČA SE ZA TISK VSAKOVRSNIH
TISKOVIN: ČASOPISOV, KNJIG, BROŠUR,
TRGOVINSKIH IN URADNIH TISKOVIN, LE-
PAKOV, VIZITK IN KUVERT.

MIMI SARK

SALON MODNIH DAMSKIH KLOBUKOV
LJUBLJANA, palača Ljubljanske kreditne banke

Uporabljajte dvigalo!

Priporoča se trdka

IVAN BONAČ, knjigoveznica v Ljubljani

ki sprejema vsa v to stroko spadajoča dela - Veže „LJUBLJANSKI ZVON“ z originalnim hrblom

ANT. STACUL

Trgovina z delikatesami
in specerijskim blagom

LJUBLJANA

Šelenburgova ulica šte. 4

O. BERNATOVIČ

Največja moška in
ženska konfekcija

Ljubljana

Mestni trg št. 5

Naznanilo in priporočilo.

HOTEL „SLON“, Ljubljana, Dunajska cesta

(nasproti glavne pošte, postaja električne cestne železnice)

letos moderno preurejen, čez 100 sob, apartma s centralno kurjavo. Parno in kadno kopališče, urejeno, da odgovarja vsem higijeničnim predpisom. Restavracija, popolnoma na novo opremljena.

Uprava.